

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 16 (Haziran/ June 2024), s. 42-76.

Geliş Tarihi-Received: 23.04.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 19.05.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1472501

Hazînedarzâde Fıtnat Hanım'ın Bilinmeyen Şiirleri

Unknown Poems of Hazînedarzâde Fıtnat Hanım

Mümine ÇAKIR*

Öz

Edebiyatçıların mektupları onların hayatına, sanatına, eserlerine ve yazıldığı dönemin edebiyatına ışık tutan metinlerdir. Klasik Türk edebiyatı sanatçılarının özellikle de kadın şairlerin mektupları bu noktada birçok açıdan eşsiz bir kaynak durumundadır. Kadın şairlere ait sınırlı sayıdaki mektuplar arasında yer alan 19. yüzyılda yaşamış klasik Türk şairinin son temsilcilerinden kabul edilen Hazînedarzâde Fıtnat Hanım'a ait mektuplar bu açıdan oldukça önemlidir. Mektuplar; devrin yaşantısına, şiir ve nesir anlayışına, daha da önemlisi şairin bilinmeyen hayatına, sanatına, eserlerine ait önemli bilgiler içermektedir. İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığında tespit edilen "Fıtnat" isimli kişinin "Ferhat" isimli sevgilisine yazdığı, "Münşeât" başlığıyla kaydedilmiş tutkulu aşk mektupları, edebî bir nesir örneği olmasının yanı sıra içeriğindeki beyitler, gazeller, kıt'alar, murabbalar, muhammesler, mesnevîler, rubâî ve tuyuğlar ile önemli bir edebî eser niteliğindedir. Hazinedarzâde Fıtnat Hanım'a ait olduğu anlaşılan mektuplardaki bu şiirler, şairin yaşadığı devir matbuatında yayımlanmış sınırlı sayıdaki şiirlerinin dışında tespit edilen ve bugüne kadar bilinmeyen şiirlerdir. Bu önemli tespit sayesinde Fıtnat Hanım'ın bilinen on adet şiirinin dışında birçok şiirinin de varlığı ortaya konmuştur. Bu makalede Fıtnat Hanım'a ait mektuplarda bulunan ve yeni tespit edilmiş şiirler bir araya getirilip şekil ve içerik açısından incelenecektir. Ayrıca şairin edebî yönü bu şiirler üzerinden ortaya konulacaktır. Şaire ait yeni şiirler ilim âlemine tanıtılarak klasik Türk edebiyatı çalışmalarına bir katkı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hazînedarzâde Fıtnat Hanım, şiir, klasik Türk edebiyatı.

Abstract

The letters of literary figures are texts that shed light on their life, art, works and even the literature of the period in which they were written. The letters of the artists of classical Turkish literature, especially the letters of female poets, are a unique source in many respects. One of these letters is that of Hazînedarzâde Fıtnat Hanım, one of the last representatives of classical Turkish poetry who lived in the 19th century. These letters are important in terms of being the letters of a female poet. These letters contain important information about the life of the period, the understanding of poetry and prose, and more importantly, the unknown life, art and works of the poet. The letters were identified in the Atatürk Library of the Istanbul Municipality Library. These letters written by a person named "Fıtnat" to her lover named "Ferhat" were recorded under the title "Münşeât". The letters are also important as an example of literary prose. However, the couplets, ghazals, kıt'a, murabba and muhammes, masnavi, rubai and tuyugs in it make this work even more important. These poems belonging to Hazinedarzâde Fıtnat Hanım are in addition to the limited number of poems of the poet published in the period's press and are unknown until today. In this article, the newly

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: mcakir1915@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9241-8425.

identified poems found in Hazinedarzâde Fitnat Hanım's letters will be brought together. These newly identified poems will be analyzed in terms of form and content. In addition, the literary direction of the poet will be revealed in a right way through these poems. New poems of the poet will be introduced to the scholarly world and a contribution to the studies of Classical Turkish Literature will be presented.

Keywords: Hazinedarzâde Fitnat Hanım, poem, classical Turkish literature.

Giriş

Hazinedarzâde Fitnat Mehveş Hanım, 19. yüzyılda yaşamış divan şiirinin son temsilcilerindendir. Devrinin sosyal hayatı içinde şiirleriyle, sanatıyla, yaşantısıyla, teyzesinin oğlu olan Ahmet Mithat Efendi ile yaşadığı aşkıyla bilinen, devrin önemli kadın şairlerindendir. Devrin matbuatında yer alan sınırlı sayıda şiiri vardır. Onun Ahmet Mithat Efendi ile yaşadığı aşk içerikli mektuplaşmaları kitaplaşmış ve bu kitapta da bazısı devrin matbuatında yayımlanan ve o yıllarda bilinen şiirleri yer almıştır. 2023 yılında yayımlanan ve "Ferhat" isimli bir kişiyle yaşadığı tutkulu aşkı anlatan mektuplarında ise Fitnat Hanım'ın yeni şiirlerine rastlanılmıştır. Bu makalede önce kısaca Fitnat Hanım'ın hayatı ve sanatı üzerinde durulacak, daha sonra bilinen şiirleri hatırlatılıp yeni tespit edilen Ferhat'a yazdığı aşk mektuplarındaki şiirleri tanıtılacaktır.

1. Fitnat Hanım'ın Hayatı ve Sanatı

Hazinedarzâde Fitnat Mehveş Hanım, 1842 yılında Trabzon'da doğmuştur. Babası Hazinedarzâde Ahmet Paşa'dır. "Yeni Fitnat" imzasıyla devrin yayın organlarında şiirleri yayımlanan şair (Mehmet Zihnî, 1295, s. 143-145; Fitnat Hanım, 1297, s. 550; Yeni Fitnat, 1300/1882, s. 28; Rafet Avni, 1327, s. 202), bu imzayı 18. yüzyılda yaşamış olan Zübeyde Fitnat ile karıştırılmamak için seçmiştir. Küçük yaşlarında İstanbul'a gelmiş ve iyi bir eğitim almıştır. Arapça, Farsça, Fransızca öğrenmiş, hat ve mûsikî sanatlarıyla ilgilenmiştir. İki evlilik yaptığı bilinmektedir. Küçük yaşlarda yaptığı evlilik sürmemiş ve daha sonra Bahriye Nezareti Mektupçusu Mehmet Ali Bey ile ikinci evliliğini yapmıştır. 1327/1911'de vefat etmiş ve İstanbul'da Edirnekapısı hâricine defnedilmiştir.

Fitnat Hanım, klasik edebiyat alanındaki şiirleriyle devrinde dikkat çekmiş, mektuplarıyla da nesir alanındaki başarısını ortaya koymuş; kültürlü, eğitilmiş, çok kitap okuyan, çeşitli müzik aletleri çalan, devrin ileri gelenleriyle oluşturduğu sosyal çevresiyle sosyal hayatı aktif, başarılı bir edîbedir.¹

2. Mektupları

Fitnat Hanım, yaşadığı devrin matbuatında yer alan sınırlı sayıdaki şiirleri ve Ahmet Mithat Efendi ile mektuplaşmalarıyla tanınmaktadır. Fakat son yıllarda tespit edilen ve hakkında pek bilgi bulunmayan; fakat mektuplardan öğrenildiğine göre devrin önemli devlet adamlarının yakınında bulunan "Ferhat" isimli bir kişiye yazdığı aşk mektupları onun nesir alanında da ne kadar başarılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Fitnat Hanım'ın akrabası olan Ahmet Mithat Efendi ile mektuplaşmalarının bir kısmı 1928'de Akşam gazetesinde tefrika edilmiş, daha sonra 1948'de de kitap haline getirilmiştir (Us, 1948). Bu mektuplar daha sonra gözden geçirilerek 2022'de tekrar kitaplaştırılmıştır (Özalp, 2022).

¹ Hazinedarzâde Fitnat Hanım'ın hayatı ve sanatı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Çakır, 2022, c.2, s. 66-97; Çakır, 2023a, s. 4-5; Çakır, 2023b, s. 211; Arslan, Duru, 2022, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fitnat-fitnat-hanim-trabzonlu>; Bursalı Mehmet Tahir, 1972, c. 2, s. 123-124.; Can, 1939; Koçu, 1971, c. 2, s.5805-5806; İspirli, 2008, S. 16, s. 113-115; Mehmet Zihnî, 1295, c. 2, s. 142-143; Hacı Beyzâde Ahmet Muhtar, 1311, s.42-46.

Fıtnat Hanım'ın Ahmet Mithat Efendi ile mektuplaşmalarının dışında hakkında bir bilgi bulunmayan "Ferhat" isimli bir kişiye yazdığı aşk mektupları da vardır.² Bu mektuplar İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğüne bağlı Atatürk Kitaplığında Belediye Yazmaları koleksiyonunda bulunan ve kütüphane kataloğunda sadece "Münşeat Mecmuası (Aşk Mektupları)" şeklinde yazarı belirtilmeden zikredilen defter içindedir. Kütüphane kataloğunda "Münşeat Mecmuası, 235x100, bb mm. 347 yk. Bbst. Rik'a. Aşk mektupları. Türk Edebiyatı, Türkçe. O.115." (Bayraktar, 1997, s. 43) bilgileri kayıtlıdır.³ Bu mektupların Hazînedarzâde Fıtnat Hanım'a ait olduğu Ege Üniversitesinde yapılmış olan bir sempozyumda gerekçeleriyle ortaya konulmuştur.⁴

Devrinin önemli kadın şairlerinden olan Fıtnat Hanım, ortaya çıkan bu son mektuplarıyla yaşantısına dair ipuçlarını gözler önüne sermektedir. Tutkulu bir aşkı anlatan ve klasik Türk edebiyatı alanında başarılı birer nesir örneği olan mektuplarında karşılaşılan ayrıntılar kendi hayatıyla birlikte devrinin de edebî çevrelerini ve sosyal yaşantısını ortaya koymaktadır. Bu haliyle mektuplar insanda bir Tanzimat romanı okuyormuş hissi uyandırmaktadır. Ayrıca bu mektuplar, onun bilinen sınırlı sayıdaki şiirlerinin dışında da birçok şiirinin olduğunu haber vermektedir.

3. Şiirleri

3.1. Hazînedarzâde Fıtnat Hanım'ın Bilinen Şiirleri

Fıtnat Hanım'ın bugüne kadar kaynaklardan tespit edilmiş on şiiri mevcuttur. Bu şiirler devrin dergilerinde ve Ahmet Mithat Efendi ile mektuplaşmalarının yer aldığı kitaplarda yayımlanmıştır (Mehmet Zihnî, 1295, s. 143-145; Fıtnat Hanım, 1297, s. 550; Yeni Fıtnat, 1300, s. 28; Rafet Avni, 1327, s. 202; Us, 1948; Özalp, 2022). Mürettep bir divan sahibi olduğu belirtilmekle birlikte bu divana henüz ulaşamamıştır. Bu şiirler klasik şiir tarzında dokuzu gazel ve biri muhammes nazım şekliyle yazılmış toplamda on şiirdir. Bir tanesi "Fahriye" başlıklıdır. Hepsisi de âşikâne şiirdir. Bu şiirlerin matla beyitleri şu şekildedir:

*Çoktan beri üftâde vü dil-hûn imişim ben
Mihnet-zede, hasret-keş ü mahzûn imişim ben*
(Us, 1948, s. 15; Özalp, 2022, s. 44)

Bu gazel 5 beyitten oluşmaktadır. Mektubunda belirttiğine göre Ahmet Mithat Efendi bu gazeli tanzir etmiştir. Vezni "me'ülü mefâ'ülü mefâ'ülü fe'ülün" dür.

*Meydân-ı sühân münferîdi Hazret-i Midhat
Gösterdi dile cünbüş-i nev-tarz ile savlet*
(Us, 1948, s. 17-18; Özalp, 2022, s. 48)

Ahmet Mithat Efendi'yi öven ve ona hitaben yazılmış olan bu gazel 8 beyitten oluşmaktadır. Vezni "me'ülü mefâ'ülü mefâ'ülü fe'ülün" dür.

*Sürûd-ı bülbülân-ı bezm-i aşka sâzdır hâmem
Ney-i âteş-nevâda peyrev ü dem-sâzdır hâmem*
(Us, 1948, s. 34; Özalp, 2022, s. 60-61)

Fahriye başlıklı bu gazel "kalem"ine övgüdür ve 6 beyittir. Vezni "mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün" dür.

² Mektupların eski harfli hâli için bkz. *Münşeat Mecmuası, Aşk Mektupları*. İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, Bel. Yz. O.115.

³ Mektuplarla ilgili geniş bilgi için bkz. Çakır, 2022, c. 2, s. 66-97; Çakır, 2023a; Çakır, 2023b, s. 211.

⁴ Sempozyum metni için bkz. Çakır, 2022, c. 2, s. 66-97.

*Dildeki sûzişli derdim yâra tefsîr eyleyem
Rû-be-rû esrâr-ı aşkı bâri takrîr eyleyem*

(Us, 1948, s. 48-49; Özalp, 2022, s. 70-71)

9 beyitten oluşan bu gazel Ahmet Mithat Efendî'nin kendisine yazdığı gazeline bir naziredir. Mahlasını kullanmadığı fakat üç defa "Mithat" ismini kullanıp Mithat'ın şiirini tanzir ettiğini belirttiği nazire gazelinin vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür.

*Nüh felek hiç yârdan gayrîsi gelmez yâdına
Çâk çâk olsa gönül vermez hâlel mu'tâdına*

(Us, 1948, s. 176; Özalp, 2022, s. 178-179)

5 beyitlik bu gazelin vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür. Bir sitem gazelidir.

*Ser-nigûn etti felek âsâyîşim peymânesin
Çünkü dilşâd eylemez neşveyle ben mestânesin*

(Us, 1948, s. 176-177; Özalp, 2022, s. 179)

7 beyitlik bu gazelin vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür.

*Gelseler hep bir yere cümle cihânın dilberi
Benzemezsin dilbere ey dilberânın dilberi*

(Us, 1948, s. 178; Özalp, 2022, s. 180)

5 beyitlik sade bir gazeldir. Vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür.

*Eylesin te'sîr derdin cânâna Allâh aşkına
Girmesin gam-hâneme bigâne Allâh aşkına*

(Us, 1948, s. 178-179; Özalp, 2022, s. 180)

Bu gazel 5 beyittir. Vezni ise "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür.

*Her yerde senin sâye-sıfat hem-demin olsam
Kalb eyleseler sana beni müdgâmın olsam⁵*

(Tuğluk, 2016, s. 257-258; Us, 1948, s. 165; Özalp, 2022, s. 173)

Bu gazel 4 beyitlidir. Mahlas beyti yoktur. Nâ-tamam bir gazeldir. Sade bir dili olan bu gazelin vezni "me'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün" dür.

*Etme rağbet düşmen-i bed-kâra Allâh aşkına
Verme fırsat öyle her mekkâra Allâh aşkına
Olmasın mahrem rakîb esrâra Allâh aşkına
Sen edersen râzıyım âzâra Allâh aşkına
Kıl müriüvvet verme yüz ağıyâra Allâh aşkına*

(Us, 1948, s. 179-184; Özalp, 2022, s. 180-182)

Bu şiir 8 bendlik bir muhammestir. Şiirin vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür.

3.2. Fitnat Hanım'ın "Ferhat"a Yazdığı Mektuplarda Yer Alan Şiirler:

Hazinedarzâde Fitnat Hanım, devrinin önde gelen şair ve hattatlarından. İyi eğitim almış bir şair olmakla birlikte küçük yaşta yaptığı evlilik sebebiyle şiir yazması engellenmiş ve o da bu sebeple hattatlığa yönelmiştir. Fakat bu durum onu şiirden uzaklaştırmamıştır. Yaşadığı devrin matbuatında yer alan sınırlı sayıdaki şiirine karşılık "Ferhat" isimli bir kişiye gönderdiği aşk mektuplarında da çok sayıda kendi şiirine yer

⁵ Bu gazele Süleyman Nazif'in "Bir Silsile-i Makâlât: Garp Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri" isimli eserinde de yer verilmiştir (Tuğluk, 2016, s. 257-258).

vermiştir. Ayrıca Fitnat Hanım bu mektuplarında sadece kendi şiirlerine değil başka şairlerin de beyitlerine, dörtlüklerine ve farklı nazım şekillerindeki şiirlerine yer vermiştir. Bu şiirler, mektupların konusuna ve duygusuna uygun düşecek şekilde; çoğunlukla mektupların başında, zaman zaman da mektupların ortasında veya sonunda bulunmaktadır.

3.2.1. Beyitler

Fitnat Hanım, mektuplarda birçok beyte yer vermiştir. Bu beyitlerin bir kısmı Arapça ve Farsçadır. Şair, bu beyitlerin anlamlarını da mektup içinde zaman zaman vermekle birlikte çoğunun anlamını vermeden kullanmıştır.

Arapça ve Farsça Beyitler

Mektuplarda Hafız (Çakır, 2023a, s. 54-55, 244-245), İbnü'l-Fârid (Çakır, 2023a, s. 184), Abbasî Halifesi Me'mûn (Çakır, 2023a, s. 22) ve Ümmü'l-Alâ' binti Yusuf el-Berberiyye (Çakır, 2023a, s. 24) isimli Endülüslü bir kadın şairden Arapça ve Farsça beyit ve şiirlere yer verilmiştir.

Bunların dışında kendisine mi yoksa başka bir şaire mi ait olduğu bilinmeyen Arapça ve Farsça beyitler de mevcuttur.

Türk Şairlerden Alıntılanan Beyitler

Fitnat Hanım mektuplarında farklı şairlere ait beyitlere de yer vermiştir. Beyitlerin kime ait olduğunu belirtmez. Mektuplarda kullanılan beyitlerin tespit edilebilen şairleri şunlardır: Urfalı Abdî (Çakır, 2023a, s. 21, 168, 284), Mihrî Hatun (Çakır, 2023a, s. 23), Gâmî (Çakır, 2023a, s. 23), Şeyh Galib (Çakır, 2023a, s. 27, 58, 75, 86, 151, 321, 366), Namık Kemal (Çakır, 2023a, s. 28, 107), Kemalpaşazade İbn-i Kemal (Çakır, 2023a, s. 29, 172), Lem'î (Çakır, 2023a, s. 29), Recâizâde Mahmut Ekrem (Çakır, 2023a, s. 31, 218, 267, 303), Necâti Bey (Çakır, 2023a, s. 34, 104), Fuzûlî (Çakır, 2023a, s. 40, 84, 120, 161, 250, 295, 301, 325, 340), Nâbî (Çakır, 2023a, s. 50, 149, 153, 325, 443), Avnî (Çakır, 2023a, s. 53), İbrahim Hâsim Efendi (Çakır, 2023a, s. 60), Zübeyde Fitnat (Çakır, 2013a, s. 65, 134), Osman Nevres (Çakır, 2023a, s. 72-73, 291), Fasih Ahmed Dede (Çakır, 2023a, s. 79), Mâhir Baba (Çakır, 2023a, s. 93, 265), Vâlî-i Amedî (Çakır, 2023a, s. 98), Kırımlı Abdullah Râmiz Paşa (Çakır, 2023a, s. 108), Şeref Hanım (Çakır, 2013a, s. 109), Sıdkî Kadın (Çakır, 2023a, s. 113), Kelîm (Çakır, 2023a, s. 125), Nevres-i Kadîm (Çakır, 2023a, s. 130), Enderunlu Vâsîf (Çakır, 2023a, s. 142, 170), Şinasi (Çakır, 2023a, s. 155), Bursalı Cinânî (Çakır, 2023a, s. 177, 321), Ziya Paşa (Çakır, 2023a, s. 227, 259, 304, 355, 416, 417), Balıkesirli Râsih, (Çakır, 2023a, s. 238), Sünbülzâde Vehbî (Çakır, 2023a, s. 246, 274), Âşık Ömer (Çakır, 2023a, s. 247), Mehmed Bey (Çakır, 2023a, s. 275), Hâlet (Çakır, 2023a, s. 276), Mantikî (Çakır, 2023a, s. 281), Süleyman Hamdî (Çakır, 2023a, s. 311), Derviş Abdî (Çakır, 2023a, s. 330), Nef'î (Çakır, 2023a, s. 331), Enderunlu Âkif (Çakır, 2023a, s. 332), Hızırağazâde Said Bey (Çakır, 2023a, s. 60, 335), Hayâlî Bey (Çakır, 2023a, s. 344), Şahin Giray (Çakır, 2023a, s. 348), Edirneli Askerî (Çakır, 2023a, s. 351), Fehîm-i Kadîm (Çakır, 2023a, s. 357), Câfer Çelebi (Çakır, 2023a, s. 383), Ahmed Paşa (Çakır, 2023a, s. 417), Veysî (Çakır, 2023a, s. 449), Enîs (Çakır, 2023a, s. 451), Abdülhak Mihrünnisâ Hanım (Çakır, 2023a, s. 471), Ahmed Mithat Efendi (Çakır, 2023a, s. 213, 478), Sâbit (Çakır, 2023a, s. 478), Muallim Nâci (Çakır, 2023a, s. 490).

Farklı şairlerin beyitlerini mektuplarında kullanmış olan Fitnat Hanım, beyitlerde zaman zaman değişiklikler yapmış, bazılarında da bazı kelimeleri değiştirip "Fitnat" yazmıştır. Birçok şairden yaptığı beyit alıntıları onun edebî kültürünün ve beyit

hafızasının ne kadar güçlü olduğunu da ortaya koymaktadır. Bazı beyitler şarkı sözlerinden alıntıdır. Bu da onun devrin mûsikîsine de hâkim olduğunu ortaya koyar.

Fıtnat Hanım, zaman zaman da bazı şairlerin beğendiği beyitlerine kendi beyitlerini eklemiştir. Aşağıdaki örnekte görüleceği gibi iki beyit Ziya Paşa'ya aittir. Üçüncü beyit Fıtnat Hanım'ındır. "Nazirenin uzantısı" (Kurnaz, 2007, s. 59) kabul edilen bu kullanım, bir şairin bir mısrasını ya da bir beytini söz arasında irat etmek (Tahirü'l-Mevlevî, 1994 s. 150), kendi şiiri içinde kullanmak demek olan tazmin geleneğinin Fıtnat Hanım'a özgü kullanımudur.

Tîglik gamzende hançerlik de hicrânındadır
Şûhsun esbâb-ı katlin cümlesi yanındadır

Bir nîgehle öldürürsün hem verirsin tâze cân
Âşıkın mevt [ü] hayâtı çeşm-i mestânındadır⁶

Gisûn âsâ şevk-i dâmânınla oldum târumâr
Rûz-ı mahşerde iki destim giribânındadır (Çakır, 2023a, s. 416)

Fıtnat Hanım'ın "Ferhat" a yazdığı mektuplarda şairi tespit edilemeyen ve kendisine ait olduğu düşünülen beyitler de vardır.

3.2.2. Fıtnat Hanım'ın Mektuplarda Yer Alan Kendi Beyitleri

Fıtnat Hanım, "Ferhat" a yazdığı mektuplarında yazdıklarına uygun olarak o anki ruh haline göre birçok beyite yer vermiştir. Bu beyitlerin kime ait olduğunu belirtmez. Tespitlerimize göre farklı şairlerin beyitlerinin yanında kendisine ait olduğu düşünülen 49 beyit vardır. Beyitler mektuplarda ya başta ya sonda ya da mektubun içinde o anki halet-i rûhiyesine göre zikredilmektedir. Şair, bazen de bir şairin bir mısrasını alıp ona bir mısra ekleyerek beyitler oluşturmuştur. Beyitlerde mektubun gidişatına uygun bir konu ve his görülmektedir.

Bu beyitlerde zaman zaman vezin kusurlarına rastlanmaktadır. Beyitlerin bir kısmında kafiye bulunmakta bir kısmında da bulunmamaktadır. "Ferhat" a olan hislerini ona iletmek amacıyla yer verdiği bu beyitlerden bir kısmı klasik divan şiiri diliyle yazılmıştır. Sanatlı bir dile sahiptir. Bir kısmında ise dil oldukça sade ve günlük konuşma diliyledir. Günlük hayattan izler vardır. Aşağıda bu beyitlerden bir kısmı örnek olarak verilmiştir:

1. Seni unutmaya kâdir değil gönlüm bir dem
Ezel ederdim ise şimdi neyleyim edemem (Çakır, 2023a, s. 18)
2. Girmeyen candan soğur giren düşer ateşlere
Bir giren bir girmeyen yârin peşimân koynuna (Çakır, 2023a, s. 47)
3. Hâlîme merhamet et gözlerimin yaşı için
Sevdiğim acı bana sevdiğinin başı için (Çakır, 2023a, s. 97)
4. O kadar yaralıydı tîr-i firâkın benim kim
Ne belâlar çektiğimi yaradan Allah bilir (Çakır, 2023a, s. 116)
5. Bu nâme kerem-i mu'tâdımadır

⁶ İlk iki beyit Ziya Paşa'ya aittir (Yağar, 2022, s.40).

- Cânımdan azîz Ferhâd'ımadır (Çakır, 2023a, s. 116)
6. Âh bu harâret bize tâ mahşer dek böyle gider
Seni nakş eyledi dil hânesine kilik-i kader (Çakır,2023a, s. 138)
 7. Bu şeker bayramı handân eylemezdi dilleri
Çehrenizde bir şükür handeyle îmâ olmasa (Çakır,2023a, s. 156)
 8. Ayağın öpmek için müştâk olanlar böyle der
Kâşki her gün bayram olsa ayağın öpsek senin (Çakır, 2023a, s. 158)
 9. Câna şîrîn ü zehr-âb-ı şekerden telh u ter
Görmedim zahm-ı muhabbet gibi bir tatlı acı (Çakır, 2023a, s. 178)
 10. Elvedâ gonca vü nevreste nihâlim elvedâ
Sensin her lahza benim fikr ü hayâlim elvedâ (Çakır, 2023a, s. 246)
 11. Sen özge belâ-yı cân imişsin
Sûziş-fiken-i cihân imişsin (Çakır, 2023, s. 286)
 12. Gam almak sana lâyük değil ey Ferhad'ım
Beni al başın için ben sana kurbân olayım (Çakır, 2023a, s. 303)
 13. Yine müncerr ola ayâ ki me'mûlüm bu gece
Pek yamândır sitem-i çarhile hâlim bu gece (Çakır, 2023a, s. 306)
 14. Kâinâtın derd-i endûhuyla telh u gamların
İbtîlâ-yı aşkına düş olmayınca bilmedim (Çakır, 2023a, s. 319)
 15. İyd-i adhâda şehâ cânımı kurbân eyle
Sen kabûl et gözümü bağladım ihsân eyle (Çakır, 2023a, s. 333)
 16. Ey esîr-i dâm-ı aşkı olduğum zâlim beyim
Sen Beyoğlu'nda kimin bezminde mesrûrsun aceb (Çakır, 2023a, s. 397)
 17. Öldürürdüm yâr eşiğinde rakîb-i kâfiri
Âdet olsa Ka'be'de hınzırı kurbân eylemek⁷ (Çakır, 2023a, s. 421)
 18. Ey nesîm merâmın minnet ise nâfile gîsû-yı cânânı saçma
Nâfile o per-i şeffâfı savurup nazik göğsünü açma (Çakır, 2023a, s. 134)
 19. Seni ey nâme seher dest-i nesîme vereyim
Hâkpây-ı der-i dildârıma dek göndereyim (Çakır, 2023a, s. 261)

3.2.3. Fitnat Hanım'ın Mektuplarda Yer Alan Farklı Nazım Şekilleriyle Yazılmış Şiirleri

Fitnat Hanım'ın "Ferhat" a yazdığı mektuplarında mektuplara eşlik eden, zaman zaman mektupların başına zaman zaman da mektubun ortasına ve sonuna eklediği birçok şiiri vardır. Bu şiirler genellikle mektupta dile getirdiği düşüncelerine ve hislerine tercüman olan şiirlerdir. Şiirler aruz vezniyle yazılmış olup vezin kusurlarına

⁷ Bu beyit "Yeni Fitnat" imzalı olarak *Hanımlar Dergisi'*nde şu şekilde yer almaktadır: "Katlı ederdim yâr eşiğinde rakîb-i kâfiri/ Âdet olsa Ka'be'de hınzırı kurbân eylemek." (Yeni Fitnat, 1300, s. 28).

rastlanmakla birlikte genel olarak vezin yönünden başarılıdır. Nazım şekilleri klasik divan şiiri nazım şekilleridir. Gazel, murabba, muhammes, kıt'a, mesnevî, rubâî ve tuyuğ nazım şekilleriyle yazılmıştır. Ayrıca mektuplarda eksik bırakıldığı düşünülen şiirleri de vardır.

Gazeller

Ferhat'a yazılan mektuplarda gazel nazım şekliyle yazılmış 13 şiir bulunmaktadır. Bu gazellerden 3 tanesi bazı kelime ve beyit farklılığıyla daha önce yayımlanmıştır. Diğerleri ilk defa Fıtnat Hanım'ın "Ferhat"a yazdığı mektuplarda yer almıştır. Mektupların başında, içinde ya da sonunda yer verdiği bu gazelleri genellikle mektuptaki ruh hâlini yansıtan, o gün yaşadıklarından izler taşıyan, mektupların düşünce ve duygusuna uygun yazılmış şiirlerdir. Bu gazelerde az sayıda vezin kusuru bulunmaktadır. Gazellerin 7 tanesi "fa'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün", 1 tanesi "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)", 1 tanesi "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)", 2 tanesi "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün", 2 tanesi "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. Bu gazellerden bir tanesi 3 beyittir. Matla ve makta beyti ile mahlasının bulunması sebebiyle tam bir gazel kabul edilebilir. Diğerlerinde ise beyit sayıları beş, altı, yedi, sekizdir. Gazelerde klasik divan şiiri mazmunlarına ve yaygın olarak kullanan teşbih, istiare, tenasüp, tekrîr gibi edebî sanatlarla yer verilmiştir. Fıtnat Hanım, gazelerinde zaman zaman "Ferhat" ismini de zikrederek şiirleri sevgilisine hitaben yazdığını hissettirmiştir.

Mektuplarda yer alan gazeller klasik Türk edebiyatı özelliklerine uygun olarak kaleme alınmıştır. Fakat devrin klasik edebiyatta da yeniliklerin denendiği bir devir olmasının etkisiyle bazı gazelerde yenilik olarak başlık kullanılmıştır. Nazım şekillerinde bir takım kendine özgü yenilikler yapmıştır. Ayrıca gazeller, klasik Türk edebiyatında görülen soyut kullanımların yanında daha gerçekçi ve duyguların daha açık ifade edildiği gazel özelliği gösterir. Mektuplarda anlattığı günlük olayların izleri o mektupta yer alan gazelde görülmektedir. Sevgilisinin adı olan "Ferhat" ismini gazelerinde kullanan Fıtnat Hanım, sevgilisine olan aşkını, kıskançlığını, hasretini, sitemini açıkça ifade etmiştir.

Mektuplarda yer verilmiş olan gazeller şunlardır:

Ey hayâl-i çeşm-i ebrûsu beni dilhûn eden
Akl u fikrim sendedir sana fedâdır cân u ten

Yazdığın mektûb mecrûh etti hasta gönlümü
Sevdiğim üftâdeni bu rütbe incitmek neden

Dest-i insâfınızda iken Fıtnat'ın hürriyeti
Söyle Ferhad'ım sana lâyık mı çektirmek mihen (Çakır, 2023a, s. 62)

Bu şiir 3 beyitlik bir gazeldir. Son beyitte mahlasının bulunması tamam bir gazel olduğunu düşündürmektedir. Ferhat'tan gelen ve onu üzen bir mektuba cevap verdiği mektubun başında bulunmaktadır. 3. Beytin ilk mısrasında vezin aksamaktadır. Vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" dür.

Firkatin renc ü elemden her dem ü her ân bana
Çünkü sensiz olmada feyz-i hayât pinhân bana

Çeşm-i giryânım bugün yâkut-ı müzâbın döker
İçtiğim peymâne yalnız görünür al kan bana

Ey melek-peyker senin ulviyyetin çün anladım
Bir seni sevmeklik oldu din ile î mân bana

Lutf u kahrın şevk verir her tavrının meftûnuyum
Sevdiğim aşkınla cân vermek gelir âsân bana

Arz olunsa saltanat tâcına etmem iltifât
Elverir cânânıma memlûkelik ünvân bana

Verd-i ruhsârın öpüp koklar iken hikmet nedir
Gıpta eyler baht-ı dûnum vasl olur hicrân bana

Ağladıkça ben te'essür ile Fitnat dikkat et
Olmada âfet nigâhım dâimâ handân sana (Çakır, 2023a, s. 69)

Bu gazel "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezindedir. 7 beyitlik bu gazelin son beytinde mahlasını kullanmıştır. Ferhat'a olan aşkını dile getirdiği bu gazeli klasik tarzda kaleme aldığı âşıkâne bir şiiirdir.

Çiğerde yara açmışken dile kasedetti hicrânın
Ne hûnîdir ki doymaz kanıma gaddâr peykânın

Harîm-i vaslına zâlim sezâvâr ettin ağyârı
Sakın ketm eyleme oldu nümâyân râz-ı pinhânın

Temâyül gösterip cânâ beni teshîre sa'y ettin
Gerekmez idi ger mebzûl-i âlem ise ihsânın

Ben ağlarken tesellî vermedin ey seng-dil hayfâ
Acırdın hâlîme sînende ger olsaydı î mânın

Gözüm ağlar gönül anlar tutuştu derdile cismim
Cihânı başıma dar eyledi işte bu hicrânın

Esîr-i derd-i aşkın oldu Fitnat çün muzaffersin
Dirîg et ba'd-ez-în ister isen hercâyî dermânın (Çakır, 2023a, s.117-118)

6 beyitlik bir gazel olan bu şiiirde mahlasına da yer vermiştir. Gazelin vezni "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün"dür. Ayrılıktan ve hercai sevgiliden şikâyet ettiği istiare ve teşbihlere yer verdiği bir gazeldir.

- Yâdigâr-ı Visâl

Nedir ol leb-be-leb sarmaş dolaş olduklarım demler
Nedir ol şiddetimle gözlerimden dökülen nemler

Seni sevmek şehâmetten fehâmetten müreccahtır
Eden gıpta bana şimdengerü ey zât-ı efhamlar

Ne mümkündür ayırsın yek-diğerden bizleri kimse
Bizi rabt eyledi akd eyledi birbirine hamlar

Söylemez mi amân Ferhad gibi bir nâdir-i a'sâr
Bakın insâf edin hak söyleyin ey doğru adamlar

Bana ağzınla verdin bâde içtim olmadım sekrân
O leblerden geçince yâd-ı zehr olmaz mı hep semmler

Beni sekrân eden bir bâde varsa câm-ı aşkındır
O câmı görmedi hep görmesin nûş etmesin Cemler

Benimsin sen benim ol sevdiğim lutfun bana hasr et
Yürekte açtığın zahma bulunmaz başka merhemler

Sana bu sözlerim hep tercüme midir dildeki hiss
Senin bir mûyuna olsun fedâ hep cümleler (Çakır, 2023a, s. 136)

“Yâdigâr-ı Visâl” başlığıyla yazılmış bu gazel bir kavuşmanın hatırasıyla yazılmıştır. Devrin özelliklerinden olan gazele başlık koyma geleneği bu şiirde görülmektedir. 8 beyitten oluşmaktadır. 4. beyitte “Ferhat” ismi kullanılmıştır. Kendi mahlasına yer vermemiştir. Son beyitte vezin kusurları da bulunan gazelin vezni “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün”dür.

- İstemem

İstemem istemem artık ne neşât u ne safâ
Kalmadı kalmadı yârda ne sebât u ne vefâ

Gelmesin gelmesin amân dile ümîd-i visâl
Bitmedi bitmedi gitti ne şikence ne cefâ

Döndürüp döndürüp ağıyâre yüzün sevdiceğim
Bizlere bizlere eyvâh ne yüz var ne vefâ

Zâlimin zâlimin ahvâlini ta’rîf edemem
İşleri işleri onun ne ayândır ne hafâ

Ferhad’ım Ferhad’ım âh gönlümü ettin hasta
Fıtna’ a Fıtna’ a yoktur ne devâ vü ne şifâ (Çakır, 2023a, s. 147)

5 beyitlik “İstemem” başlıklı bu gazelin son beytinde hem kendi adını hem de “Ferhat” ismini zikreder. Mısra başlarında tekrar sanatına başvurulmuş olan gazelde aşkın verdiği cefadan bıkmış bir âşık vardır. Mektubunda bu gazeli başa almıştır. Mektupta ağlayarak bu gazeli yazdığını söyler (Çakır, 2023a, s. 147). Vezni “fe’îlâtün (fâ’îlâtün) fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün (fa’lün)”dür.

- Eyledi te’sîr-i derdin câna Allâh aşkına
Girmesin gamhâneme bîgâne Allâh aşkına

Firkatin hâlim perîşân eyledi bilmem özüm
Sohbeti dinleme ihsâna Allâh aşkına

Kim bilir derd ehlinin hâlin yine yâri bilir
Kıl terahhum dîde-i giryâna Allâh aşkına

Çeşminin insâfı yok müjgânların pek bî-emân
Yek-nazarda girmesin bin kâna Allâh aşkına

Bezm-i cânânım uzak bu sûziş-i hasret ile
Gel seninle yanalım pervâne Allâh aşkına

Zahm-ı firkat pek bitirdi kalmadı aslâ mecâl
Söyleyin bu hâlîmi cânâna Allâh aşkına

Dil harâb-âbâd-ı aşkıdır unutmâ rûhum edip
Fıtnat'ı sen eyleme dîvâne Allâh aşkına (Çakır, 2023a, s. 164)

Bu gazel Fıtnat Hanım'ın Ahmet Mithat Efendi ile mektuplaşmalarının olduğu eserde kitabın sonuna eklenmiştir (Us, 1948, s. 178-179; Özalp, 2022, s. 180). Fakat orada 2. ve 4. beyitler eksiktir. Şiirin tamamı birtakım farklılıklarla Ferhat'a yazdığı mektuplarda bulunmaktadır. Gazel "Ahvâl-i perîşânımın tercümesi olmak üzere bu gazeli takdîm ettim." (Çakır, 2023a, s. 165) cümlesini yazdığı mektubunun başında yer almaktadır. Sevgiliye duyulan aşkın anlatıldığı âşıkâne gazel 7 beyittir. Son beyitte mahlası bulunmaktadır. Vezni ise "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür. Bazı mısralarda vezin aksaklıkları mevcuttur.

- Geldi bir şevk-i mücedded onu tevkîr eyleyim
Şevkimi cânâna arz u tezbîr edeyim

Sıdkımı kıskançlığıyla çarha himmet eylemiş
Ol şeker güftârı borcum oldu takdîr eyleyim

Kim okursa yazdığın çıldırmamak mümkün değil
İşte ben bu haldeyim bilmem ne tedbîr eyleyim

Kismet et yâ Rab gubâr-ı pâyına yüzler süre(ri)m
Ol gubâr ile dü-çeşm-i cânı tenvîr eyleyim

Bûy-ı vaslından beni bir şemmesi mest eyliyor
Cism ü cânı işte ol şemmeyle ta'tîr eyleyim

Bende benlik kalmadı hissim onun hissiyledir
Lafza sığmaz ol mu'ammâyı ki takdîr eyleyim

Başka sevdâ vermesin Allah bana dünyâda hiç
Gönlümü dünyâ vü mâfihâya tenfir eyleyim

İhtiyâr ile kul oldu sana Fıtnat sıdkile
Şehriyârâ hizmetin mümkün mü taksîr eyleyim

Ferhad'ım rûhum lebibim ey edîb-i kâmilim
Ben nasıl her hâlîni şerh u tefsîr eyleyim (Çakır, 2023a, s. 180-181)

Bu gazel 7 beyittir. Vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür. Ferhat'a olan aşkını anlattığı bu gazelde mahlas 6. beyitte, "Ferhat" ismi ise 7. beyittedir. Bu gazel, Ahmed Midhat Efendi'nin Fıtnat Hanım'a yazdığı mektuplarının içinde de bulunmaktadır. Ahmed Midhat Efendi "eyleyem" redifli bir gazel yazıp Fıtnat Hanım'a gönderir. Fıtnat Hanım da bu gazeli tanzir edip Ahmed Midhat Efendi'ye bir mektup ile gönderir. Bunun üzerine Ahmed Midhat Efendi, Fıtnat Hanım'a yazdığı bir diğer mektubunda Fıtnat Hanım'ın tanzirine tekrar bir nazire yazarak "Tanzîrinize Nazîrem"

başlığıyla Fıtnat Hanım'a ulaştırır. Burada Fıtnat Hanım'ın Ferhat'a gönderdiği mektubun başında yer verdiği "Fıtnat" mahlaslı bu şiirin aslı Ahmed Midhat Efendi'ye aittir. 2. ve 3. beyitler Mithat Efendi'nin şiirinde yoktur. Fıtnat Hanım, Ferhat'a yazdığı bu mektupta Ahmed Midhat Efendi'nin naziresine kendi mahlasıyla bazı kelimelerde ve bazı mısralarda değişiklikler yaparak yer vermiştir (Çakır, 2023a, s. 8, 180-181).⁸

- Feleğe Hitab

Ser-nigûn etti felek âsâyışim peymânesin
Çünkü mahmûr eylemez neşveyle bir mestânesin

Azm-i sûy-ı meygede elvermedi çektim ayak
Başına çalsın hemen ol bî-vefâ demhânesin

Ayş u nûş-ı işreti değmez onun [hiç] bir pula
Neyleyim zıll-ı serâb-âsâ şu mihmânhanesin

Cur'a-nûş bâde-i eltâfı olmakdır muhâl
Bendeğân terk etmesin mi meclis-i şâhânesin

Vâdi-i âlâm [u] gamda kaldım ey sâkî-i çarh
Mahrem etti yâr zîrâ vaslına bigânesin

Şem'a-i dilsûza hâcet kalmadı deycûrda
Âteş-i cevrinde yaktı âkıbet pervânesin

Pertev-i câm-ı Cem[im] Dârâ ile fahr eylesin
Ba'dezîn yâd etmesin Fıtnat gibi dîvânesin (Çakır, 2023a, s. 236-237)

"Feleğe Hitâb" başlığıyla verilen bu gazel 7 beyittir. Hakkı Tarık Us tarafından kitabının sonunda başlıksız ve bazı kelime farklılıklarıyla daha önce yayımlanmış bir gazeldir (Us, 1948, s. 176-177; Özalp 2022, s. 179). Fıtnat Hanım, bu gazele bazı kelime farklılığıyla Ferhat'a yazdığı mektuplarının içinde yer vermiştir. Ferhat'ın isteği üzerine yazdığını ifade ettiği bu şiiri mektubunun sonuna eklemiştir. Felekten şikâyet ettiği bu gazelinde Fıtnat Hanım, mahlasına yer vermiştir. Vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür.

- Hasretinle gelmiyor müjgân müjgân üstüne
Urdu gamzen cânıma peykân peykân üstüne

Sen hükümdâr-ı gönülsün gayra kul olmak muhâl
Hükmeder mi sevdiğim sultân sultân üstüne

Ko hayâlhânemdeki bed-çehre ağyârı beyim
Gelmesin bir hânedeki mihmân mihmân üstüne

Emdirirken leblerin gâhî lisânın bahseder
Eylere ol âfet bana ihsân ihsân üstüne

Bakma ağyâra sakın şerh etmemekte vak'ayı
Fıtnat'a göstermesin hicrân hicrân üstüne (Çakır, 2023a, 236-237)

⁸ Nazireler ve bu şiir için bkz. Us, 1948, s. 41-42, 48-49, 55-56; Özalp, 2022, s. 66, 70, 76.

Râsîh'in gazeline nazire olduğu anlaşılan bu gazel 5 beyittir. "Dilde gam var şimdilik lutfeyle gelme ey sürûr' beytini tanzîr-i âcizânemdir." notuyla Ferhat'a yazdığı mektubun sonunda yer almaktadır (Çakır, 2023a, s. 238). Mahlasını şiirde kullanan şairin bu gazeli âşıkâne bir gazeldir. Vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür.

- Merhaba ey nûr-ı ayn-ı cân u dil
Hâtırmıdan çıkmadın sultân-ı dil

Hâkpâyin çeşm-i kühl eylemek
İsterim çün böyledir fermân-ı dil

Dâmenin elden çıkarmam haşre dek
Bağlanılmış tâ ezel peymân-ı dil

Kiblegâhımdır senin ebrûların
Zülfünün küfründedir îmân-ı dil

Yâr-ı cân olsun hayâlin Fitnat'a
Baldu feyz-i aşkla irfân-ı dil (Çakır, 2023a, s. 238)

5 beyitlik bu gazelin vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür. Mahlasını da zikrettiği bu gazeli Fitnat Hanım, sevgilisi Ferhat'a yazdığı mektubunun girişine koymuştur. Selam muhtevalıdır.

- Yâr ile hem-meclis ağyâr ben yine firkatteyim
Neşve-i zevki unuttum gamla ünsiyetteyim

Gönlümün ol rütbe mahzûniyeti var kim benim
Bezm-i hâsı yâre yoktur hâhişim vahşetteyim

Tâlî-i vâridinden çektiklerim mektûmdur
Zanneder düşmenlerim cânân ile işretteyim

Bü'l-aceb etvâr-ı âlem kalmamış zerre vefâ
Yâd eder yok hâtırım hiç kûşe-i uzletteyim

Bir taraftan cevri-i a'dâ bir taraftan derd-i yâr
Fitnat'â tavsîf olunmaz özge bir hâletteyim (Çakır, 2023a, s. 242)

Bu gazel 5 beyitlik bir gazeldir. Mahlasına da yer verdiği şiirinde Fitnat Hanım, sevgilisinin onu aldatması üzerine çektiği üzüntüyü, aşkın verdiği ıstırabı ve ayrılık acısını konu etmektedir. Sevgilisi Ferhat, Fitnat Hanım'a eskisi gibi ilgi göstermemekte ve iltifat etmemektedir. Bu acıyla yazılmış mektubun başına koyduğu bu gazeli için Fitnat Hanım "Hattâ bâlâdaki gazeli tarh ederken gözlerimin yaşı yerleri suluyordu." (Çakır, 2023a, s. 243) ifadelerini kullanmaktadır. Vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür.

- Merhametsiz hâl-i zârım sormadın
Haste-i zâr-ı nizârım sormadın

Çok severdin sevdiğim sözde beni
Muztaribim bî-karârım sormadın

Kaç gün oldu firkatınle Mehveş'im
Giryeye-i bî-ihyârım sormadın

Aldı elden zulm edip insâfsız
Benliğim sabr-ı karârım sormadın

Derd-i hicrânınla ey âfet nigâh
Subha dek encüm-şumârım sormadın

Fıtnat'ın kurbânın olmuşken senin
Doğrusu buna yanarım sormadın (Çakır, 2023a, s. 425)

Bir sitem şiiri olan bu gazel, hasta olduğu bir vakitte Ferhat'ın onu arayıp sormaması üzerine yazılmıştır. Mektubunun başına aldığı bu gazelinde şair, artık gittikçe kendisinden uzaklaşan, geleceğini söyleyip gelmeyen sevgilisine olan duygularını dile getirmektedir. Şiirde hem "Mehveş" hem de "Fıtnat" isimlerini kullanmıştır. 6 beyitlik sade dilli gazelin vezni "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür.

- Ne derd-i firkatini çekmeye mecâlim var
Ne de gelip yanına arzuhâle hâlim var

Rakîb görmez efendim ko yanına geleyim
Sorar yine giderim bir küçük su'âlim var

Ne gussa kûşe-i gamda zâr kaldığıma
Benim de eğlenecek âlem-i hayâlîm var

Gel eyle terk-i cefâ sonra nâdim olmayasın
Dayanamayıp sîneme ölmek ihtimâlîm var

Gazel kasîde ile eyledim şikâr Fıtnat
Suhan-şinâs-ı edeb şimdi bir gazâlîm var (Çakır, 2023a, s. 478-479)

5 beyitlik bu gazel, sevgilisi Ferhat'ın onun şiirini ve yazılarını beğendiğini söylemesi üzerine yazılmış bir şiirdir. Mektubunun başında yer alan bu şiiri ile mektupta yazdığı duygularını nazmetmiştir. Vezni "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün"dür. Gazelde vezin kusurları vardır.

Mütekerrir Murabbalar

Fıtnat Hanım, "Ferhat"a yazdığı aşk mektuplarında farklı nazım şekillerindeki şiirlerine yer vermiştir. Bunlardan birisi de mütekerrir murabbalardır. 5 tanedir. Bir kısmı mektuplarında da belirttiğine göre şarkı olarak kaleme alınmıştır. Aruzun kısa kalıplarıyla yazılmış olan bu murabbalarda şair, oldukça sade bir dil kullanmıştır. Bu murabbalar aruz vezni ile yazılmış olmakla birlikte 7'li, 11'li hece veznine de uygun düşmektedir. Dilinin sadeliği ve hem aruz hem de hece veznine uygun bir kullanım içinde olması sebebiyle halk edebiyatı nazım şekillerinden koşmaya da benzemektedir. Bu durum murabbaların şarkı olarak yazıldığı fikrini kuvvetlendirmektedir. Bu murabbalar, içine konulduğu mektuplardaki âşık şairin ruh hâline ve yaşadığı günlük olaylara uygun kaleme alınmıştır. Murabbaların bir kısmında mahlas olarak ismini kullanmış bir kısmında ise kullanmamıştır.

Mektuplarda geçen mütekerrir murabbalar şunlardır:

- İştîyâkın eyledi mecnûn beni
Aşkınla dağlarda tuttum meskeni

Neyleyim sensiz fezâ-yı gülşeni
Sevdiğim sevmek ne müşkülmiş seni

Vuslatın efkârım eyler târumâr
Görmesem kalbimde âteşler yanar
Her dakîka ağlıyorum zâr zâr
Sevdiğim sevmek ne müşkülmiş seni

Der deli dîvâneciği Fıtnat'ın
Olmasın kimse sezâ-yı ülfetin
Kendime hasr olmalı her şefkatin
Sevdiğim sevmek ne müşkülmiş seni (Çakır, 2023a, s. 80-81)

Dört mısralık 3 bentten oluşan bu şiirin vezni “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün”dür. Mısralar aruz veznine uygunluğunun yanında 11'li hece veznine de uymaktadır. 3 bentlik bir mütekerrir murabba olan şiirin son bendinde mahlasını kullanmıştır. Mektubun başında bulunan bu şiirde Ferhat'a olan aşkının kendisini düşürdüğü durumdan; mektupta da yaşadığı aşkın zorluğundan ve araya giren diğer kişilerden yakınmaktadır.

- İmtidâd etti zamân-ı firkatim
Dört gün oldu nazlı yâre hasretim
Dilde var bin türlü müşkül zahmetim
Dört gün oldu nazlı yâre hasretim

Mâtemim var görmeyince rûyunu
Sağlığım yok almayınca bûyunu
Görmez oldum âfitâbın nûrunu
Dört gün oldu nazlı yâre hasretim

Bir siyâh perde çekildi dîdeme
Zevk gelmez hâtır-ı rencîdeme
Âh ne yapsam bu dil-i şûrîdeme
Dört gün oldu nazlı yâre hasretim (Çakır, 2023a, s. 165-166)

3 bentlik bir mütekerrir murabba olan bu şiirin vezni “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün”dür. 11'li hece veznine de uygun düşmektedir. Şairin mahlasının bulunmadığı bu şiirde mektubun konusuna uygun bir şekilde dört günlük hasret ve bu hasretle içinde bulunulan hâl anlatılmaktadır. “İşte başım yastıkta şu fikrimin perişânlığı ve bî-dermânlığı ile size bir de şarkıcağız yazacağım ve tashîhini ricâ ederim.” (Çakır, 2023a, s. 165) cümlesiyle takdim ettiği ve bir şarkı olduğunu ifade ettiği bu şiiri mektubun sonuna konulmuştur.

- Ey mihr-i burc-ı şeref mihr-i bekâ
Görünür mü bana sensiz dünyâ
Çeşm-i hasret seni gözler cânâ
Görünür mü bana sensiz dünyâ

Bezm-i ayş-ı tarabın sen gülüsün
Lâlezâr-ı emelin sünbülüsün
Gülşen-i cân u dilin bülbülüsün
Görünür mü bana sensiz dünyâ (Çakır, 2023a, s. 174)

2 bendlik bir mütekerrir murabba olan bu şarkının vezni “fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)”dür. İki mısra dışında 11'li hece veznine de uygundur. Şair

mahlasını kullanmamıştır. Sevgiliyle kavuşduktan sonraki hislerini anlattığı ve mektubunun başına koyduğu bu şiirinde Fitnat Hanım, sevgilisinin olmadığı bir dünyanın gözünde bir hiç olduğunu anlatır.

- Nasıl ülfet eden yanmaz
Bu İnci'ye bahâ olmaz
Görenlerde sabır kalmaz
Bu İnci'ye bahâ olmaz

Tecessüm bir nezâkettir
O reftârı kıyâmettir
Eyler de başka âfettir
Bu İnci'ye bahâ olmaz

Beni mest etti dü çeşmi
Keremdir nazara-i çeşmi
Yolunda olma bir iş mi
Bu İnci'ye bahâ olmaz

Nedir ol kâmet-i dil-cû
Nedir ol fitnekâr ebrû
Misline şâhvâr-ı incü
Bu İnci'ye bahâ olmaz

Kelâmı tatlı hem cânsûz
Nigâh-ı işvesi dilsûz
Nedir pırlanta ya firûz
Bu İnci'ye bahâ olmaz (Çakır, 2023a, s. 324)

5 bentlik bir mütekerrir murabba olan bu şiirin vezni “mefâilün mefâ'ilün”dür. 8'li hece vezni ile yazıldığı intibasını verir. Sonuna eklendiği mektupta “İnci” isminin kendi cariyelerinden birinin ismi olduğunu ve çok hoşuna gittiği için bu isme şarkı tanzim ettiğini belirtir (Çakır, 2023a, s. 323). Sade bir dille yazılmıştır.

- Görüp hâl-i perîşânım
Fırâka yandıgın cânım
Acır mı sor o Lokmânım
Sabâ ol peyk-i cânânım

Git ahvâlim beyân eyle
Huzûrunda figân eyle
Hep ahvâlim ayân eyle
Sabâ ol peyk-i cânânım (Çakır, 2023a, s. 36)

İki bendlik mütekerrir murabbanın vezni “Mefâ'ilün mefâ'ilün”dür. 8'li hece veznine de uygundur. Mektubunun başında yer alan bu şiirde şair, mektubunu kendisinin hâlini sevgiliye ulaştıran bir sabâ rüzgârı olarak hayal eder.

Mütekerrir Muhammesler

Muhammes nazım şekliyle yazılmış iki şiirde de murabbalarda olduğu gibi bentlerin sonunda tekrarlanan mısraların olduğu görülmektedir. Bu şiirlerin bir tanesi klasik Türk edebiyatı metinlerinin diline uygun kaleme alınmıştır. Diğeri ise oldukça sade bir dile sahiptir. Mektuplarda belirtildiğine göre ikisi de şarkı olarak tanzim edilmiştir.

- Dâimâ mir'âte istek ile sık bakmak neden
Hüsnüne mecbûr musun kendin de ey sîmîn beden
Aldı aklım ey melek o nûr-ı sînendeki ben
Solmasın verd-i ruhun dünyâda ey gonca-dehen
Bûy-ı gîsûndur nesîmi şöhret-ârâ eyleyen

Gonce-i nevrestesin evsâfını söyler cihân
Bir dakîka vaslına olsun fedâ-yı cân hân mân
Sen safâlar yaşa ey pâdişâh-ı hüsn ü ân
Solmasın verd-i ruhun dünyâda ey gonca-dehen
Bûy-ı gîsûndur nesîmi şöhret-ârâ eyleyen

Herkesin maksûdudur pâyına yüz sürmek beyim
Bâb-ı lutfun bekleyip didârını görmek beyim
Âdetindir dâimâ Fıtnat'ı güldürmek beyim
Solmasın verd-i ruhun dünyâda ey gonca-dehen
Bûy-ı gîsûndur nesîmi şöhret-ârâ eyleyen (Çakır, 2023a, s. 90-91)

3 bentlik bir şarkı olan bu şiirin son iki mısrası tekrar edilmiştir. Mütekerrir muhammes nazım şekliyle yazılmıştır. Son bendinde mahlasını kullanmıştır. Yer yer vezin kusurları bulunan şiirin vezni “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür. Fıtnat Hanım, mektubunda “Meleğim âh. Dün melek gibi başını açıp yatakta ne güzel oturduğunu, âyinede kendine dikkatle baktığını düşündüm. Bu şarkıyı tanzîm ettim. Size de yazdım.” (Çakır, 2023a, s. 90) diyerek sevgilisinin aynada kendisine bakması üzerine yazdığı bu mütekerrir muhammesin bir şarkı olduğunu söyler. Teşbihlerle sevgilisini tasvir eder.

- Şarkî-i Dil-i Divâne ve Ma'sûm
İstemez sevdiğim handân olayım
Bahtiyâr etmez ki şadân olayım
Niçin bir böyle perişân olayım
Beni öldür beni kurbân olayım
Bâri bu lutfuna şâyân olayım

Ben bir âzâde-i cevri-feleğim
Sensin hem bâ'is-i feryâd meleğim
Mahvolup yoluna ölmek dileğim
Beni öldür beni kurbân olayım
Bâri bu lutfuna şâyân olayım

Gel inan sıdkıma ey âfet-i cân
Eylerim subh u mesâ âh u figân
Nazarımda kalmadı cân u cihân
Beni öldür beni kurbân olayım
Bari bu lutfuna şâyân olayım (Çakır, 2023a, s. 118)

“Şarkî-i Dil-i Divâne ve Ma'sûm” başlıklı bu şarkıda mahlasını kullanmamıştır. Mütekerrir muhammes şeklinde bir şarkı olan bu şiir de yine mektubun konusuna uygun bir muhtevadadır. Sevdiğinden haber alamamış bir âşığın feryadını dile getirdiği mektubunun sonunda bu şiir bulunmaktadır. Vezin kusurlarının olduğu bu şiirin vezni “fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)”dür.

Mesnevîler

“Ferhat” a yazdığı mektuplarda gazelden sonra en çok mesnevi nazım şekliyle yazdığı şiirleri bulunmaktadır. 8 adet mesnevi vardır. Oldukça sade bir dil kullandığı mesnevîlerinde mektuplardaki ruh hâlini anlatır. Duygularını ifade eder. Klasik mesnevi bölümlerine yer verilmeyen mesnevîlerin birkaçında sadece dua kısmı vardır. Mesnevîlerde kendi isminin yanında zaman zaman “Ferhat” ismine de yer verir. Farklı konularda da yazdığı mesnevîleri vardır. Bahar mevsimiyle ilgili yazdığı mesnevîde gençlik ile bahar mevsimini özdeşleştirmekte ve tasvirlerle yer vermektedir. Tasvirlerin yanında bir kısım mesnevîlerinde ise tahkiyeli bir üslubu vardır. Bir mesnevîde ise tasavvufî bir anlatım söz konusudur. Aşkını anlattığı bu mesnevîde kendisini ölmüş ve sorguda hayal ederek ilâhî aşka evrilen Ferhat aşkını tahkiyeli bir üslupla anlatır. Bir mektubunda ise küçük yaşlarında yazdığı bir lugazına yer vermiştir. Felsefî iç konuşmalara yer verdiği mesnevîleri vardır.

Klasik Türk edebiyatında mektuplar genellikle mensur olarak kaleme alınmıştır. Fıtnat Hanım da mektuplarını mensur olarak kaleme almış olmakla birlikte mektuplarında bolca şiirlere yer vermiş, nazım-nesir karışık mektuplar yazmıştır. Bunun dışında tamamen şiir olarak kaleme alınmış, manzum mektupları da vardır. Klasik Türk edebiyatında manzum mektuplar farklı nazım şekilleriyle yazılmış olmakla birlikte genellikle mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır.⁹ Fıtnat Hanım’ın sevgilisi “Ferhat” a hitaben kaleme aldığı manzum mektupları da bu şekilde mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Hasretini, çektiği aşk acısını, başka kadınlar ile birlikteliği sebebiyle yaşadığı kıskançlık hislerini dile getirdiği manzum mektuplarında klasik mektup bölümleri yer almaz. Sadece bir kısmında dua bölümü bulunur.

Mektuplarda yer alan mesnevîler şunlardır:

- Bu gece subha değin ağlamak oldu kârim
Beni yâd etmedi mi bilmem o zâlim yârim

Beyimin gönlü aceb bende midir elde midir
Bunu fikr eylememek söyle beyim elde midir

Beni ol mâlik-i cân kendine meftûn etti
Aklımı sabrımı hep vârimı aldı gitti

Çekemem hicrini yâ Allah ben onun böyle
Ey sabâ merhamet etsin git o yâre söyle

Beni işgâl edemez meşgale-i fesâd
Yalınız fikr-i hayâli dilim eyler âbâd

Neyleyim bâğ-ı cihânı ki benim yârim yok
Emelim istediğim elde olan vârim yok

Firkati sîneme çok dâğ-ı nihânlar açtı
Bakmadı rûyuma billâh bıraktı kaçtı

Seni sevdimse cefânı bana rûzî kılma
Kadrime bil güzelim âşıkın âhun alma

⁹ Klasik Türk edebiyatında manzum mektuplarla ilgili bkz. (Çakır, 2005, s. 80-99).

Sâdıkım sıdkile hizmette bulunmak emelim
Beni ağlatma cefâ eyleme zinhâr güzelim

Seni sevmek bana bir fahr-i mübâhât oldu
Neşve-i feyz ile peymâne-i kalbim doldu

İstemem âlemi sensiz bana her yer zindân
Nîm tebessümle edersin dil-i zârı handân

Gönül arzû ediyor tatlı nevâzişle vedâd
Müte'essir olurum muğber olursa Ferhâd

İltifâtın ile gel Fıtnat'ı eyle dilşâd
İğbirârınla sakın hâlîmi etme berbâd

Rûz u şeb fikr-i visâlin beni mecnûn eyler
Sanma kim çektiğini dil sana bir bir söyler

Buna aşktır diyemem özge felâkettir bu
Yâre insân diyemem başka bir âfettir bu

O şeker handesi cân mülkünü i'mâr eyler
O halâvetli dudaklar bana çok şey söyler

Ben onun tavrına her hâline kurbân olayım
Hüsününe aklına irfânına hayrân olayım

Eşi yok bir meleği verdi bana Hazret-i Hak
Gayra yâr eylemeyip bana bağışlar mutlak (Çakır, 2023a, s. 130-132)

Fıtnat Hanım, 18 beyitlik bir mesnevî olan bu şiirde hem "Fıtnat" hem de "Ferhat" isimlerini zikretmiştir. Bu durum şiire gerçeklik katmış ve şiiri bir manzum mektup haline getirmiştir. Mektubun ilk paragrafından sonra konmuş olan şiirin öncesinde "Bu gece müsterihen uyudum. İşte sabahleyin yatağımda bir kâğıt aldım. Bu arızamı yazıyorum güzelim. Size tab'-ı âcizi bir manzûm mektup yazmak istedi gönlüm. Çünkü size yazmaktan başka bir şeyle eğlenemiyorum." (Çakır, 2023a, s. 130) der. Çektiği aşk acısını, yaşadığı hasretlik hissini anlattığı, Ferhat'ın sadakatini sorguladığı, şüphelerini, cevap mektuplarının gecikmesinden duyduğu acıyı dile getirdiği bu şiiri klasik bir mesnevîde olduğu gibi dua ile bitiren şair; küçük bir mesnevi yazmıştır. Oldukça sade bir dil kullanılmış olan şiirin vezni "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)" dır.

- Kalmamış meğer bende hiç varlık
Geçmiyor gönlüme hükmüm artık

Yüreğim de bana tuğyân ediyor
Varlığım kendime isyân ediyor

Aklımı gönlümü kim aldı benim
Beynimi kalbimi kim çaldı benim

Yoksa hilkatinde (de) noksân mı idi

Bende varlık dahî fıkdan mı idi

Acaba çıldırıyor muyum ben
Sen ne dersin buna Ferhad'ım sen

Kendimi kaybederek âlemde
Nev'imi görmüyorum âdemde

Kaldım âlemde yabancı bir ferd
Ne acâyib ne tuhafdır bu derd

Gâh ben kendime kendim düşmen
Gâh dostum var ise ol dahî ben

İntikâlât-ı zihin şaşırmuş
Havza-i havsalayı taşırmuş

Yaşasam mı acaba ölsem mi
Ağlasam mı acaba gülsem mi

Olmadı Ferhadcığım sâdık yar
Derdimi kendisine dert sayar

Gel gel ey dest-i ecel sen bâri
Eyle taklîd o sitemkâr yâri

Belki ukbâda bulunmaz sevdâ
Belki rahat yeridir de ukbâ

Yatarım yan gelirim ukbâda
Bulmadım çünkü huzûr dünyâda

O nasıl aldı ise iz'ânım
Sen de al bâri şu tenden cânım (Çakır, 2023a, s. 199-200)

15 beyitlik bir mesnevi olan bu şiirin vezni "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)"dür. "Ferhat"a hitaben yazılan bu şiirde şair; felsefî bir bakış açısıyla kendi varlığını, aşkını sorgulamakta ve aşkında yaşadığı belirsizlik sebebiyle ölümü arzulamaktadır. Ümitsizlik ve belirsizlik hissinin galip olduğu bu şiiri aşkının karşılığının kalmadığı düşüncesiyle İstanbul'u ve dolayısıyla Ferhat'ı terk etmeyi planladığı bir durumda yazmıştır. Bu şiiri eklediği mektubunda cumartesi günü İstanbul'u terk edeceğini, son bir defa görüşmek istediğini, görüşülmezse hasretin kıyamete kalacağını ifade etmektedir (Çakır, 2023a, s. 198).

- Çün bahâr erdi cihân buldu yine tâze hayât
Kuşağızlar ediyor sahn-ı çemende nagamât

Hepsinin kanına germî-i muhabbet gelerek
Sevişirler öterek oynayarak hem gülerek

Bunların üstüne evrâk-ı şecer tâk olmuş
Âşık u âşika hep birbirin anda bulmuş

Korkarak şiddet-i serdî-i şitâdan ezhâr
İnbisâtın gülerek eyle[ye]mezken izhâr

Hepsinin şevk-i visâl ile beli doğrulmuş
Bunların mâyesi de sevgi ile yoğrulmuş

Cümlesi çemende şimdi salınıp zevk ediyorlar
Seyrine rağbet eden herkesi pür-şevk ediyorlar

Köhne eşcâra bile bir yeni gençlik geldi
Hâsılı tab'-ı cihâna yine dinçlik geldi

Erguvân kırmızı sevbiyle hırâmân oluyor
Goncalar al giyinip şevkile handân oluyor

Yâsemîn kar gibi bir dâmen-i ebyaz açmış
Çemenistâna papatya sarı altın saçmış

Sahne-i sahn-ı tabîatta düğünler vardır
Sanma kim âşık olan bu düğüne ağyârdır

Sen de bir gonca-i nevsin açılıp handân ol
Gam-ı âlem ne imiş zevk edelim şâdân ol

Gel seninle çemenistâna bahâra gidelim
Sevdiğim yan gelelim sarmaşalım zevk edelim

Genciz ey meh bize lâzım olan oynaşmaktır
Sarılıp sarmaşarak şevkile kaynaşmaktır

Sarar[ır] sahn-ı çemen hep dökülür yapraklar
Bir letâfet veremez cümle soğur ırmaklar

Acz-ı pîrî demedir mevt-i ademdir ol kış
Genç iken mevt-i adem hiç olunur mu hâhiş

Ger şitâ gelse bu germî-i muhabbet kesilir
Bu ni'am-hânesi bir hâne-i nikmet kesilir

Genciz ey gonca-i ter gençliği takdîs edelim
Gençliği alkışa bu güfteyi te'sîs edelim

Yaşayasın gençlik ile zevk u safâ vü ülfet
Yere geçsin gam u kasvet yaşayasın ünsiyet (Çakır, 2023a, s. 235-236)

Mesnevîsine bahar tasviriyle başlayan şair, gençlik ile baharı özdeşleştirmiştir. Bahar günlerinin sevgiliyle ve aşkla değerlendirilmesi gerektiğini anlatır. Kışın gelmesiyle neşe günlerinin biteceğini, bu sebeple baharın ve gençliğin değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Bu şiirinde diğer şiirlerinde karşılaşılan hüznün, acı, hasret, kıskançlık gibi duygular yerine neşe, umut, aşkın verdiği mutluluk hisleri tabiat tasvirleri eşliğinde dile

getirilmektedir. 18 beyitlik bu mesnevînin vezni “fe’îlâtün (fâ’îlâtün) fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün (fa’lün)”dür. Sevgilisi Ferhat’ın isteği üzerine şiirleri kaleme aldığı belirttiği mektubunda bu şiirden başka iki gazeline de yer vermiştir. Mesnevîden sonra “Meleşim geçende emir buyurulan şeyi bugün yazdım. Takdîm ediyorum. Haydi Florya’ya gidelim.” (Çakır, 2023a, s. 236) sözlerine yer verir.

- Ne aceb hâl idi ki rü’yâda
Kendimi görmüş idim ukbâda

- Bir güzel kabre uzanmıştım ben
Boylu boyumca aselbendli kefen

- Bir de baktım iki hûr u sâ’îl
Oldular vechime doğru mâ’îl

- Birisi sordu bana Rabb’in kim
Ben düşündüm kim ola Rabb-i hakîm

- Sağlığımda kime tapmıştım ben
Hâlbuki Ferhad’a tapmıştım ben

- Rab olan her şeye de kâdir olur
Ferhad’ın aczi ise nâdir olur

- Ferhad’ın bana olan kudreti çok
Âdeta misli de hiç kimsede yok

- Rab olan rûh-ı cihândır mutlak
Ferhad olmuştu bana rûh ancak

- Kıblegâh ise eğer Beytullah
Beyt-i Ferhad’ım idi kiblem âh

- Secdegâh bilmediğim mi günâhım
Pây-ı Ferhad’ım idi secdegehim

- Hâsılı kalmadı şüphem aslâ
Ferhad’ımdır bana Rabb-i a’lâ

- Verdim o sâ’ile bu yolda cevâb
Ferhad’ımdır bana Rabbü’l-erbâb

- Lâkin eyvâh ki o hoş-rû sâ’îl
Olmadı bu söze aslâ kâ’îl

- Çehresi oldu mehîb ü müdhîş
Beni ta’zîbe ederdi hâhiş

- Geldi ol dem ona bir başka nidâ
Dedi sor mezhebi neymiş acaba

Sordu dînim ile hem mezhebimi
Ben de ta'rîf ederek meşrebimi

Âşıkân dîni dedim dînim için
Başka dîn tanımamış idim çün

Mezhebim sıdk [u] vefâ mezhebidir
Matlabım bezm-i visâl matlabıdır

Bûseye hasret olunca dâim
Tut ki olmakta idim ben sâ'im

Âh cângâhım idi bang-ı namâz
Taleb-i vuslat idi bende niyâz

Kızdı bu sözlere de sâ'il âh
Dinlemekten bile etti ikrâh

Bilmedim başka ibâdet ne olur
Âşıkân cenneti vuslatta bulur

Lâkin ol savt-ı acîb emrederek
Sâ'il ol semte birazcık giderek

Geldi fi'l-hâl bana doğru tekrâr
Etti şu sözleri bir bir tezkâr

Bilmiş ol ey mütecennin âşık
Afv u safha olursun lâyıık

Söyle şimdi kimedir şükrânın
Bil seni mahv edecek küfrânın

İşitince bu sözü ben fi'l-hâl
Anladım n'olduğunu bunda me'âl

Ferhad'ın hilkatini Rabb-i Celîl
Benim irşâdım için etti delîl

Bir Hudâ ki bana Ferhad vermiş
Aşkımı hem gâyete erdirmiş

Anladım varlığını Allah'ım
Ferhad'ın Hâlıkısın sen şâhım

Taptığım hâlde senin bir kuluna
Nice kurbân olamam ben yoluna

Kıl nazar mürüvvetle bana hemân
Yâ İlâhî beni afv eyle emân

Ağlayıp eşkimi hem saçtım ben
İşte bu halde gözüm açtım ben

Ferhad'ım sevdiceğim iki gözüm
Pek ehemmiyet ile dinle sözüm

Beni mü'min edemez idi cihân
Senin aşkın bana verdi emân

Beni irşâd için Allah mutlak
Seni hem aşkı bana eyledi halk

Senin aşkın bana vermişti hayât
Yine aşkın bana hem verdi necât (Çakır, 2023a, s. 258)

37 beyitlik ilginç bir mesnevîdir. Vezni "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)"dür. Ferhat'a olan aşkını dînî bir zeminde gerekçelendiren Fıtnat Hanım, kendisini bu şiirde ölmüş ve hesaba çekilir bir hâlde anlatır. Ferhat'a olan aşkını ilâhî bir zemine oturtan Fıtnat Hanım, ukbâdaki kurtuluşunun bu aşk ile olacağını ifade eder. Sade bir dille ve tahkiyeli bir üslupla yazılmış olan bu mesnevide şair aşkını tasavvufî bir boyutta ele alır. 12 beyitte Ferhat'ın ismini zikreder.

- Kalmadı dilde sürûr şevk-i mesârr
Çok hıyânetleri yârin derkâr

Rûz [u] şeb ağyâr ile gezmekte
Böyle efkendesini üzmekte

Nağmelerle beni iknâ' eyler
İ'timâd etmeyecek söz söyler

Mutlaka var yine gayrı yâri
Ketm edip üzmeşe gönlüm bâri

Arayanlar bulamaz bir yerde
Sabr olunur mu bu müşkül derde

A cefâ-pîşeden meşreb sen de
Ne kusûrlar görüyo[r]sun bende

Edeceksin beni ağyâra fedâ
Gösterip nice cefâ nâz u edâ

Var mı âlemde benim gibi seven
Seni zâlim seni câna düşmen

Ben eğer tab'ına hoş gelmez isem
Kadrini kıymetini bilmez isem

Ne için lutfuna makrûn ettin
Bunca dem aşkımı efzûn ettin

Şimdi niye böyle dilhûn olayım
Dem-be-dem hicrile mahzûn olayım

Yakışır mı sana gaddâr olmak
Fitnat'ından gayrıya yâr olmak

Şâkir[e] Dudu'yu sevdiysen eğer
Etmeyedin beni dûçâr-ı keder

Seni sevdim demeseydin kâfir
Ben dahî sevmeyecektim zâhir

Âh sadâ âh bana oldu olacak
Dil-i divâne kimi eş bulacak (Çakır, 2023a, s. 412-413)

Fitnat Hanım'ın "Ferhat"ı "Şakire Dudu" isimli bir cariye kışkırdığı için yazdığı sitemli bir şiirdir. İçine konduğu mektupla muhteva açısından uyumludur. Manzum mektup şeklinde olan bu mesnevi Ferhat'a hitaben yazılmıştır ve ondan hesap sorulmaktadır. 15 beyittir ve sade bir dile sahiptir ve günlük konuşma diliyle kaleme alınmıştır. Kendi adını da zikreder. Şiirin vezni "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)"dür.

- Nedir ol şahs-ı zî-fünûn-ı acîb
Şekli reftârı be-gâyetle garîb

Hâli etvâr-ı şamataya sezâ
Âteşî-meşreb bir mâhî-likâ

Hem-nişîni olan encüm dâim
Bir azîm mehâlike içre kâ'im

Yüz sürer pâyına gerdûn-meşreb
İltifât etmez acâyib mezheb

Olsa gâyetle azîz mihmânı
İndirir hânesi zîrine ânı

Habs eder rûz [u] şeb ol zulümâta
Çektirir zahmet o mûkerrem zâta

Ne kadar olsa ger ahkar mihmân
Çıkarır dest başa sür'atle hemân

Yine irfân-ı edeb eyler da'vâ
Der cihân içre benim müstesnâ

Hem şecâatli hem âlî-himmet
Zulm eder ba'zıca ba'zı şefkat

Kimini mehcûr-ı cânân eyler
Kimisin vâsıl-ı yârân eyler

Ekseri cevr [ü] cefâdır fikri
Lîk ihyâya muvaffak dehri

Eylemiş câme-i elvân mu'tâd
Ra'd-vâr neş'eden eyler feryâd

Elemi çarhile giryân olmuş
Ciğeri sûz ile nîrân olmuş

Hâli mecnûn siyeh rûze şebîh
Kara sevdâsına düşmüş o sefîh

Bulamazsın arasan hep deşti
Eyleme sahrâ-yı fikrde keşti

İsmi sormasın erbâb-ı fûnûn
"Sin" "fâ"ya "he"ye munzam yek nûn (?)

Nâmın istihrâca yazmam râ olur
İster ise hâce râyı red okur (Çakır, 2023a, s. 419-420)

17 beyitlik bu mesnevî, bir lugazdır. Fıtnat Hanım; bu lugazı on bir yaşında iken yazdığını, pek beğenildiğini ve Ferhat'ın daha iyi anlaması için iki beyit ilave ettiğini belirtir (Çakır, 2023a, s. 420-421). "Aşk"ın anlatıldığı düşünülmele birlikte lugaz çözülememiştir. Vezni "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün"dür. Vezin kusurları çoktur.

- Kalmadı dilde sürûr şevk-i mesârr
Çok hıyânetleri yârin derkâr

Dâimâ ağyâr ile gezmekte
Böyle Fıtnatçığını üzmekte

Ağlatır sonra da iknâ eyler
İ'timâd olmayacak söz söyler

Gönlü durmaz o mehin bir yerde
Sabr olunur mu bu müşkül derde

A cefâ-pîşe ne meşreb sende
Ne kusûrlar görüyo[r]sun bende

Var mı âlemde benim gibi seven
Seni zâlim seni câna düşmen

Ben eğer tab'ına hoş gelmez isem
Kadrini kıymetini bilmez isem

Ne içindir lutfuna makrûn ettin
Bunca dem aşkıyı efvân ettin

Şimdi böyle niye dilhûn olayım
Dem-be-dem hicrile mahzûn olayım

Sen siyâh saçlı severdiysen eğer
Niçin ettin beni dûcâr-ı keder

Yakıştır mı sana gaddâr olmak
Fitnat'ından gayrıya yâr olmak

Âh sad âh bana oldu olacak
Dil-i sad-pâre ne merhem bulacak

Seni sevdim demeseydin kâfir
Ben dahî sevmeyecektim zâhir

Simsiyah çehresi çengâne-misâl
Bahtiyâr olur imiş Gülrû topal

Etmelisin onu sevmeye hicâb
İçecek fakat onunla şarâb

Bezme hayline onu va'd ettim
Dünki gün cevrin ile ben bittim

Mest edip gönlümü kırdın zâlim
Bilmiyordum o dakîka hâlim

Yaz bana tesliyet-âmîz mektûb
Bana senden başka yoktur mahbûb

Ger kusûr ettim ise afv et
Aşk dîvânesi oldum rahm et

Emelim istediğim bir sensin
Rûz [u] şeb gözlediğim bir sensin

Sevdiğim sen beni sarhoş ettin
Sonra hicrânile bî-hûş ettin

Sevmedim kimseciği ben böyle
Gözümün yaşına insâf eyle

Mest idim bilmez idim kendim ben
Âh nasıl ayrılabilirdim senden

Beni ağlatma aman başın için
O güzel gözler ile kaşın için

Bir Hudâ bir yâri var Fitnat'ın
Ben fedâsıyım senin vuslatının

El-afüvv el-afüvv rûhum Ferhad
Eyledim subha kadar çok feryâd (Çakır, 2023a, s. 422-423)

26 beyitlik manzum mektup şeklinde bir mesnevîdir. İlk on beyti başka bir mesnevîsinde de bulunmaktadır. Bu şiirin başına eklendiği mektubunda sarhoşluk anında konuştuklarından duyduğu pişmanlığı dile getirir. Şiirde de bu durum ifade edilmektedir. Ayrıca Ferhat'ı "Gülrû" isimli zenci bir köleden kıskanması, Ferhat'a duyduğu aşkı ve bu aşk yüzünden yaptıklarından dolayı yaşadığı pişmanlığı anlatması ve af dilemesi etrafında oluşturulmuş bir şiirdir. Vezni "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün"dür. Şiirde hem kendi ismine hem "Ferhat" ismine ve hem de "Gülrû" ismine yer verir.

- Yazayım nâmesini ol yâre
Tarz-ı etvârı güzel dildâre

Sana ta'rîf edeyim hîlesini
Söyle hep çekdikçe kim çillesini

Sevdiğim bir eşi yok dilberdir
Sînesi gül gibi nâzik terdir

Görmemiştir feleğin çeşmi dahi
Böyle akl alıcı mahmûr nigehi

Mahveder tal'ati nûr-ı güneşi
Şaşırır her gün evvel mâhveşi

Kadd-i tûbâsı hayâle sığmaz
Vasf-ı bâlâsı makâle sığmaz

Cân verir lebleri dilhastelere
Acımaz lâkin o dilbestelere

Gelmemiş dehre bunun gibi güzel
Bunu tasdik eder hep cümle milel

Bu tabiattaki kuvvet ne büyük
Nasıl etmemiş bu zâyî'a mülûk

Tıynetin sevdiğimin dest-i felek
Yâsemenlerden yoğurulmuş bî-şekk

Abanos rengine kıvrık saçlar
Seyr eden yanmaya ol an başlar

Tarafımdan öperek ellerini
Şemm edip gîsûsunun tellerini

Hâl-i diğergûnumu yâd eyle
Bu cevâbı ile imdâd eyle

De ki gel eyle vefâyı mu'tâd
Sâdika şîrine sensin Ferhad

De ki ol mehcûrı vuslat Fitnat

Diliyor senden efendim şefkat (Çakır, 2023a, s. 446)

Mektubunda bu şiiri Ferhat'ın manzum mektubuna cevap olarak yazdığını belirtmektedir. Manzum mektup şeklindeki mesnevî 15 beyitten oluşmaktadır. "Ferhat" ismini zikrettiği bu şiirde şair, sevdiğinin özelliklerini sıralar ve onu över. Sevgilisinin fiziksel özellikleri hakkında bilgiler verir. Klasik Türk edebiyatı mazmunlarıyla tasvir ettiği sevgilisinden şefkat ve vuslat diler. Oldukça sade bir dille yazdığı mesnevinin vezni "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)" dır.

Kıt'alar

Fitnat Hanım, mektuplarında başka şairlerin kıt'alarının yanında kendisine ait kıt'a nazım şekliyle yazılmış iki beyitlik şiirlerine de yer vermiştir. 5 adet olan bu kıt'aları diğer şiirlerinde olduğu gibi mektuplarındaki duygularından, günlük yaşantısından, felsefi ve tasavvufî fikirlerinden izler taşımaktadır.

Bu kıt'alar şu şekildedir:

- Kıt'a

Sen de görsen seni ol sahn-ı çemende der idin
Çemen-ârâ-yı cihân halk edemez böyle çiçek

Sende bir tavr-ı ulûhiyyete oldum vâkîf
Yaratıp kendini kendin de beğendin gerçek (Çakır, 2023a, s. 52)

Kıt'a nazım şekliyle yazılmış bir şiirdir. Başlığı vardır. "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)" vezniyle yazılmıştır. "Âh nasıl sevmeyim senin gibi bir tek yaratılmış mahlûku. Âh ne mahlûksun acaba? Hâşâ. İnsan böyle olamaz. Meleklerin de mâfevkinde. Âh gel mahlûk demeyelim hâlık diyelim olmaz mı? Ha karada çemenler üzerindeki hırâmınıza dâir inşâd ettiğim kıt'ayı yazmaya unutmuştum. Şimdi yazayım size rûhum." (Çakır, 2023a, s. 52) takdimiyle mektubun ortasında yer almaktadır. Sevgiliye övgü şiiridir.

- Mezellet meskenet mihnet-i medâr çekmeden artık
Usandı bıktı gönlüm âleme nefret edip hakkâ

Çıkardı attı hubb-ı mâsivâyı büsbütün şimdi
Bütün dünyâ ve mâfihâyâ karşı eyler istiğnâ (Çakır, 2023a, s.132)

Bu kıt'anın vezni "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" dır. Hayatı sorguladığı mektubunda bulunan, tasavvufî terimleri kullandığı tasavvufî muhtevalı bir kıt'adır.

- Niçin bu minneti çeksin gönül ki müstağnâ
Nesim ü bülbül cûy-yı revân nedir sanki

Cihâna minnet eden de cihân gibi alçak
Haber verin bana ayâ cihân nedir sanki (Çakır, 2023a, s. 134)

Sevgiliye sitemlerin yer aldığı mektubunda yer verdiği bu kıt'anın vezni "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)" dır.

- Ayağın öpmek ile bana kanâ'at gelmez
Gönül arsızdır efendim daha çok şey ister

Sun leb-i sükkerini cânıma cân kat Ferhâd

Yevm-i 'ıydın şerefi sende semâhat göster (Çakır, 2023a, s. 158)

“Fe’îlâtün (fâ’îlâtün) fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün (fa’lün)” vezniyle yazılmış bu kıt’a Kurban Bayramı münasebetiyle Fıtnat Hanım’ın mektupla değil yüz yüze bayramlaşma isteğini dile getirdiği mektubunun sonuna yazılmıştır.

- Mâye-i hilkatimi evvel bir avuç toprağı
Eylemiş eşk ile tahmîr meğer dest-i ezel

Ağlatıp ahz edecek ol yaşı toprak kalacak
Katacak arza onu aldığı toprağa bedel (Çakır, 2023a, s. 133)

“Fe’îlâtün (Fâ’îlâtün) fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün (fa’lün)” vezniyle yazılmış bu iki beyit kıt’a nazım şeklindedir. Vezin kusurlarının çok olduğu bu kıt’a insanın yaradılışıyla ilgili hayatı sorguladığı mektubunda yer almaktadır.

Tuyuğ ve Rubâîler

Fıtnat Hanım, mektuplarında zaman zaman kıt’alarından başka iki beyitlik şiirlere de yer vermiştir. Bu iki beyitlik şiirlerin rubâî mi yoksa tuyuğ mu olduğu tam olarak belli değildir. Rubâîye veya tuyuğa benzemekle birlikte klasik rubâî ve tuyuğ vezinlerine uymamaktadır. Bu tavır 19. yüzyıl klasik Türk edebiyatında yeni tarzların denendiği, devrin ruhuna uygun, şiire yeniliklerin uygulandığı örnekler olarak kabul edilebilir. Fıtnat Hanım, duygularını ifade etmek için kullandığı klasik nazım şekillerini kendince değiştirmiştir.

Bu şiirler konuları itibarıyla aşkın anlatıldığı, tasavvufî terimlerin kullanıldığı şiirlerdir. Sadece birisinde kendi mahlasını kullanmış olan Fıtnat Hanım, yine aynı şiirde “Ferhat” ismini de kullanarak bu şiirin sevgiliye hitaben yazıldığını hissettirmiştir.

Bu şekildeki şiirler şunlardır:

- Cânân ile yâr olmaya parlak karar ister
Bu dertlere tâb etmeye vallâhi(?) ister

Ne yâr u ne hemdem ne enîs ü ne musâhib
Aşkın elemin çekmeye tenhâ hüner ister (Çakır, 2023a, s. 107)

“Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün” veznindedir. Konusu itibarıyla rubâîye benzemekle birlikte rubâî vezinleriyle yazılmamıştır.

- Şu söz cihânda hakikat büyük bir âyet imiş
Cihânda cây-ı safâ kûşe-i ferâgat imiş¹⁰

Bununla âmil olan herkese boyun mu büker
Görür ki minnete katlanma da belâhet imiş (Çakır, 2023a, s. 134)

“Mefâ’îlün fe’îlâtün mefâ’îlün fe’îlün (fa’lün)” vezniyle yazılmış bir rubâîdir. Klasik rubâî vezinleriyle yazılmamıştır. Zübeyde Fıtnat Hanım’ın bir mısrasını tazmin etmiştir.

- Dilber bizi giryân edecektir eyvallah
Gittikçe perişân edecektir eyvallah

Abdal-ı rızâyız kapısında yârin

¹⁰ Bu mısra Zübeyde Fıtnat’a aittir. Bkz. (Aslan, 2017, s. 15).

Neyler ise ihsân edecektir eyvallah (Çakır, 2023a, s. 194-195)

Bu rubâinin 3. mısrası Ahreb kalıplarından “Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’ilün fa’” vezindedir. Diğer üç mısra da son bahir hariç bu vezindedir. Son bahirde fazla bir hece vardır. Rubâiye, bir yanlış anlaşılmayı düzeltmek istediği bir mektubunda yer vermiştir.

- Bezm-i firkatte hayâlin beni Mecnûn etti
Hasretin çekmek için tâb u tûvânım bitti

Fitnat'ın hâlini sormaz mı aceb Ferhad'ı
Yârsız kûşe-i gamhâneciğinde nitti (Çakır, 2023a, s. 280)

Bir haftalık ayrılığın verdiği hasret hissiyle kaleme alınmış bu şiir, mektubun başında yer almaktadır. Vezni “fe’îlâtün (fâ’îlâtün) fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün (fa’lün)”dür. İkinci beyitte mahlasına yer vermiş olması bu metnin iki beyitten ibaret olduğunu göstermektedir. Tuyuğ veznine uygun olmamakla birlikte tuyuğ nazım şekliyle yazılmış bir şiirdir demek mümkündür.

- Sen getirdin başıma sevdâları
Bana dar ettin geniş dünyâları

Va’ dedersin hep yine ferdâları
Ben sabah ettim şeb-i yeldâları (Çakır, 2023a, s. 296)

Ferhat'ın kendisine ilgisiz kaldığından şikâyet ettiği mektubunun başında bulunan bu şiirin vezni “fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün”dür. Bütün mısraları birbiriyle kafiyelidir. Tuyuğ nazım şeklinde yazılmıştır.

- Dîdeme oldu hayâlin perde
Sensiz ârâm edemem bir yerde

Nerdesin sevgili Ferhad nerde
Uğradım mihrile müşkül derde (Çakır, 2023a, s. 149)

“Fe’îlâtün (Fâ’îlâtün) fe’îlâtün fa’lün (fe’îlün)” vezniyle yazılmıştır. Her mısranın birbiriyle kafiyeli oluşu bu şiirin bir murabbanın ilk bendi olabileceğini düşündürmektedir. Vezin tuyuğ vezni olmamakla birlikte iki beyit olarak düşünüldüğünde tuyuğ nazım şekli izlenimi de vermektedir. Bu şiirde “Ferhat” ismine yer vererek sevgilisine hitap etmiştir.

- Firkatte kaldı gönül yine düştü mihnete
Taş olsa tahammül eder mi bu hâlete

Nâgâh etti hâne-i kalbim harâb-ı aşk
Ta’mîri kaldı yâveri-i dest-i himmete (Çakır, 2023a, s. 317)

Mektubunun başında yer verdiği bu şiirinde Fitnat Hanım, ayrılık acısını dile getirmektedir. İki beyitten oluşan bu şiirin vezni “mef’ûlü fâ’îlâtü mefâ’îlü fâ’îlün”dür. İlk beyitte vezinde kusur vardır. Vezni tuyuğ vezni olmamakla birlikte tuyuğa benzemektedir.

- İnsâf ey mürüvveti yok çeşmi hûnhâr
İnsâf âhum eyledi mir’at-ı çarhu târ

İnsâf gayrı tûğ-i firâk etti câna kâr
Tâ ki bu zahm-ı hicrânım derd-i intizâr (Çakır, 2023a, s. 441)

“Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün” vezniyle yazılmış bu iki beyit klasik tuyuğ vezninde yazılmamış olsa bile tüm mısraları birbiriyle kafiyeli musarra bir tuyuğ kabul edilebilir. Mısra başı kafiyeler dikkat çekicidir.

Tek Bent Halindeki Şiirler

Fitnat Hanım, mektuplarında zaman zaman da o andaki duygularını ifade eden tek bentten oluşan şiirler yazmıştır. Mektupta anlattıklarını destekleyen bir muhtevaya sahip olan bu şiirler aruz vezniyle yazılmıştır. Bunlar bazen bir muhammesin ilk bendi, bazen bir murabbadan bir bent izlenimi vermektedir. Tamamlanmamış şiirler olarak düşünülebileceği gibi tamamlanmış bir şiirin bir bölümü olarak da değerlendirilebilir. Bu şiir bölümlerinde de klasik şiir mazmunlarını, sanatlarını başarıyla kullanmıştır.

Bu örnekler de şu şekildedir:

- Bekledim hayli zamân kalb-i perişânım ile
Ulüvv-i çarha çıkan âteş-i sûzânım ile
Doğmadı şems-i ümîdim aks-i cânânım ile
Süpürüp reh-güzerin çârûb-ı müjgânım ile
Suladım hâk-i rehin dîde-i giryânım ile (Çakır, 2023a, s. 39)

Vezni “fe’ilâtün (fâ’ilâtün) fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün (fa’lün)” olan bu bendi, Ferhat’ı pencerede dürbünle umutsuzca beklediği bir anını anlattığı mektubunun ortasına yerleştirmiştir. O anki duygularını nazmetmiştir. Bir muhammesin ilk bendidir.

- Yine deryâ gibi cûş eyledi gönlüm ey mâh
Yine sahn-ı feleğe kurdu gönül hayme âh
Kara dağ olsa getirmez buna tâkat vallah
Ben bu aşkı bu kadar bilmez idim eyvallah
Çelik ey kâş-ı kemân eyledi sabrım kütâh
Nice bir sabr edeyim ağlayayım ben taşım
Derd çok kangı birin şerh edeyim ben şaşım (Çakır, 2023a, s. 48-49)

Bu şiir, bir musammatin bir bendidir. Şiirin vezni “fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün (fa’lün)”dür. 7 mısradan oluşan bendin son iki mısrası vasita beyti şeklinde olduğu için bir terci-i bende ait olduğu düşünülmektedir. Mektubun ortasına yerleştirilmiş bu bentte aşk derdinden yakınmakta ve âh etmektedir.

- Seni ey nâme seher dest-i nesîme vereyim
Hâkpây-ı der-i dildârıma dek göndereyim

Sana kîse dikeyim çâk-ı girîbânımdan
Yazayım her lugati gözden akan kânımdan

Sana terfîk edeyim sehergâhlarımı
Sakın ayrılmayasın kâsıd-ı efgânımdan (Çakır, 2023a, s. 261)

“Fe’ilâtün (Fâilatün) fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün (fa’lün)” vezninde yazılmış olan bu 3 beyit mesnevî nazım şekliyle yazılmış intibası vermekle birlikte son beyte bakıldığında kafiyelenişi klasik bir mesnevînin kafiyelenişinden farklıdır. Bu sebeple bu beyitler için mesnevî demek güçtür. Fitnat Hanım’a özgü bir kullanım vardır. Ferhat’a gönderilen mektubun başında yer almaktadır. Gönderdiği mektuba hitaben yazmıştır.

Mektuplarda Hece ile Yazdığı Şiirler

- Ferhad bensiz kalmasın

Amân sabah olmasın
Neşemiz bozulmasın
Amân sabah olmasın

İmtidâd etsin bu şeb
Eğlensin o gonce-leb
Çekmesin gönlüm ta'ab
Amân sabah olmasın (Çakır, 2023a, s. 226)

İki dördlükten oluşan bu şiir 7'li hece vezni ile yazılmıştır. Mektupta "İki beyit hâtırında uyandım. Hemen kibrit çöpüyle yazdım unutmamak için. İşte budur meleğim." (Çakır, 2023, s. 226) diye anlattığı bu şiir beyit olarak değil dördlük olarak söylenmiş gibidir. Herhangi bir aruz kalıbına uymaz. Kendi ismini kullanmadığı fakat "Ferhat" ismine yer verdiği bu şiirini rüyada yazmaya başlamış ve uyanınca da hatırında kalan kısmını kibrit çöpüyle kayda almıştır. Rüyada birlikte vakit geçirdiği sevgilisinden ayrılmak istemediğini anlattığı bir şiirdir.

Sonuç

Hazînedarzâde Fıtnat Hanım, 19. yüzyılda klasik Türk edebiyatı alanında yetişmiş son kadın şairlerdendir. Fıtnat Hanım, iyi bir eğitim almış, musiki ile ilgilenmiş, birkaç yabancı dil bilen, sosyal hayatın içinde var olmuş, şiir yanında nesir alanında da başarılı örnekler vermiş bir edibedir. Yaşadığı devrin matbuatında yayımlanmış bilinen on adet şiiri ve Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı sonradan kitaplaşmış mektupları vardır. Bilinen bu eserlerinin dışında onun İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında "Münşeat Mecmuası" başlığıyla kayıtlı bulunan ve geçen yıl tespit edilip kitaplaştırılan "Ferhat" isimli bir kişiye yazdığı tutkulu aşk mektuplarının yer aldığı eseri, nesir alanındaki başarısının ortaya konulmasının yanında bilinmeyen şiirlerinin de gün yüzüne çıkarılmasını sağlamıştır. Bu mektuplar, devrin yaşantısına, şiir ve nesir anlayışına; daha da önemlisi şairin bilinmeyen hayatına, sanatına, eserlerine ait önemli bilgiler içermektedir. Mektupların içinde yer alan, bilinen on şiirine ilave olarak farklı nazım şekillerinde kaleme aldığı şiirleri onun şairlikteki başarısını ortaya koymaktadır. 13 gazel, 5 mütekerrir murabba, 2 mütekerrir muhammes, 5 kıt'a, 8 mesnevî, 8 rubâî ve tuyuğ, bentler, 1 hece vezni ile yazılmış şiir ve birçok beyit bu mektupların içinde yer almaktadır. Yeni ortaya çıkan bu şiirler klasik nazım şekilleriyle yazılmıştır. Fakat rubâî ve tuyuğlarda klasik özelliklerin dışına çıkmış, bu nazım şekillerinde yaygın olarak kullanılan aruz kalıpları yerine farklı kalıplar kullanılmıştır. Bu durum onun devrin ruhuna uygun olarak yeni tarzlar denediğinin bir işareti kabul edilebilir. Bunun dışında bazı şairlerin beyitlerine veya mısralarına kendi beyitlerinden eklemeler yapmıştır. Tazmin geleneğini kendine özgü kullanmıştır. Ayrıca bazı şairlerin beyitlerinde değişiklikler yapmış o haliyle mektuplarına eklemiştir. Bir kısım gazellerinde de başlık kullanmıştır. Şair şiirlerini aruz vezniyle yazmıştır. Fakat mütekerrir murabbalarının aruzla yazıldığı halde 8'li ve 11'li hece veznine de uyduğu görülmektedir. Özellikle "şarkı" olarak yazıldığını belirttiği şiirleri bu sebeple "koşma" nazım şekline de benzemektedir.

Fıtnat Hanım'ın "Ferhat" a yazdığı mektuplarında yer alan şiirleri konu itibarıyla da mektupta anlattığı ruh hâline uygundur. Mektuplarında yazdığı günlük olaylarla ilgili şiirler yazmış, Ferhat'a duyduğu aşk, kıskançlık, hasret gibi duygularını şiirlerinde dile getirmiştir. Bu şiirlerinde klasik mazmunları ve edebî sanatları başarıyla uygulamış, başarılı şiir örnekleri vermiştir. Şiirlerinde zaman zaman gerçekliğe yaklaşmış ve gün içinde yaşadığı olayları mektuplara paralel olarak anlatmıştır. Mektupların geç gelmesi, Ferhat'ın onu aldatması veya Ferhat'la gezmeye gitmeleri gibi günlük yaşadığı olaylar ile ilgili yazdığı şiirlerinde isimler ve yer adları geçer. 19. yüzyılda klasik Türk

edebiyatındaki yenilik arayışları Fıtnat Hanım'ın şiirlerinde görülmektedir. Geleneksel kullanımın dışında gerçek hayattan izler fazladır. Bu makalede Fıtnat Hanım'ın bilinen şiirlerinin dışında "Ferhat" a yazdığı ve yeni tespit edilen aşk mektuplarında yer alan şiirleri tanıtılarak incelenmiş, 19. yüzyılda yaşamış ve az sayıda eseri bilinen bir kadın şairin şiirleri bu makale ile gün yüzüne çıkarılmış ve ilim dünyasına tanıtılmıştır.

Kaynakça

- Arslan, M., Duru, N. F. (2022). Hazinedar-zâde Fıtnat Mehveş Hanım. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fitnat-fitnat-hanim-trabzonlu>. [Erişim Tarihi: 15. 12. 2022].
- Bayraktar, N. (1997). *İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, Cevdet Paşa Yazmaları ve Kur'an-ı Kerimler Alfabetik Kataloğu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (1972). Fıtnat Hanım, Hazinedarzade. *Osmanlı Müellifleri*. (C. 2, s. 123-124). İstanbul: Yayılcık Matbaası.
- Can, S. (1939). *Ordu'lu Şair Fıtnat*. Ordu: Ordu Halkevi Neşriyatı, Gürses Matbaası.
- Çakır, M. (2022). Divan Şiirinin Son Temsilcilerinden Hazinedar-zâde Fıtnat Hanım'ın Aşk Mektupları. *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nün Kuruluşunun 30. Yılı Anısına, Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu 2-3 Aralık 2022, Bildiri Tam Metin Kitabı 2.Cilt: Türk Dili ve Edebiyatı*. Aralık 2022, İzmir: Asos Yayınları, 2/66-97.
- Çakır, M. (2023a). *Melek Ferhad'ım, Çiğerpârem (Divan Edebiyatının Son Temsilcilerinden Fıtnat Hanım'ın Aşk Mektupları)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Çakır, M. (2023b). Hazinedâr-zâde Fıtnat Hanım ve Eserleri, *Trabzonlu Müellifler ve Eserler: Osmanlı Dönemi* (ed. Süleyman Gür, Ahmet Cevdet Karaca). Trabzon: Ensar Neşriyat, s. 211.
- Çakır, Ö. (2005). *Türk Edebiyatında Mektup*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Fıtnat. *Münşeât Mecmuası, Aşk Mektupları*. İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, Bel. Yz. O.115.
- Fıtnat Hanım (1297). Gazel. *Hazine-i Evrak*, 35 (1), 550.
- Hacı Beyzâde Ahmet Muhtar (1311). Fıtnat. *Şair Hanımlarımız* (s. 42-46). İstanbul: Matbaa-i Safa ve Enver.
- İpşirli, S. A. (2008). Trabzonlu Kadın Divan Şairlerimiz: Fıtnat, Saniye ve Mahşah Hanım. *Karadeniz Araştırmaları*, 16, 113-115.
- Koçu, R. E. (1971). Fıtnat Hanım (Hazinedar-zâde). *İstanbul Ansiklopedisi*, (C. 2, s. 5805-5806). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı Şair Okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Mehmet Zihni. (1295). *Kitâb-ı Meşâhirü'n-Nisâ*. C. 2. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Özalp, Ö. H. (2022). *Son Nefese Kadar Büyük Aşkın Mektupları Ahmed Midhat Efendi ile Şaire Fıtnat Hanım Mektuplaşmaları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Rafet Avni. (1327). Fıtnat Hanım. *Servet-i Fünûn*, 42, 202.
- Tâhirül-Mevlevî. (1994). *Edebiyat Lugati*. Enderun Kitabevi.

- Tuğluk, A. (2016). Süleyman Nazif'in Kaleminden Bir Silsile-i Makâlât: Garb Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (İnceleme-Metin). *Said Paşa ve Süleyman Nazif Özel Sayısı, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 243-268.
- Us, H. T. (1948). *Ahmed Midhat Efendi ile Şair Fitnat Hanım*, İstanbul: Vakit Matbaası.
- Yağar, A. S. (2022). *Yeni Türk Şiirinde Sevgili Tipolojileri (1860-1960)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yeni Fitnat. (1300). Müfred, *Hanımlar*, 1(1), 28.